

Édes Anyanyelvünk

XXIV. ÉVFOLYAM 1. SZÁM

2002. FEBRUÁR

ÁRA: 100 FORINT

A Gutenberg-galaxis után

Az internetkorszak kommunikációja

Részlet egy rádióreklámból, 2001 végén:

- Na, kedves kisunokám, mit hozzon neked a Jézuska karácsonyra?
- Nagyi, majd küldök egy imélt!
- Ne küldj nekem ide senkit!
- Jó, akkor nyomok egy esemest!
- Mese ez? Nem értelek, kisunokám! (...)
- Kisfiam, a nagymamának majd küldünk egy képeslapot!

Még a holt nyelvek is változnak, amennyiben korlátozottan használják őket. Az élő nyelveknek pedig alapvető tulajdonságuk a változás. A változások kiváltó okairól már sok mindent tud a nyelvudomány, ám nincsenek pontos feltételezéseink arról, hogy a változások milyen gyorsan zajlanak, s főként arról, hogy mi lesz a jövőben.

Tapasztalataink szerint az egyes nyelvek nem azonos módon változnak. A változások összefüggésben vannak a kultúrával, azon belül a kommunikáció technológiájával, létmódjával. McLuhantól, a Gutenberg-galaxis szociológusától tudjuk, hogy „a médium maga az üzenet”, azaz a közeg befolyásolja az üzenetet, például az írásbeliség sokban elkényelmesíti az embert. Nem kell mindent tudni, hiszen le van írva.

Először kialakult – és létezik ma is – a szóbeliség. Mái sok nép vagy ember él a tisztán, eredendő szóbeliségben. Azután megjelent az írás, sok évszázadon, évezreden át terjedt, majd a nyomtatás elindította iparszerű terjedését, amelyet a sajtó teljesített be. Az írásbeliség bizonyosan lassította a nyelvi változások ütemét, hiszen a rögzített kódtól nem lehet „büntetlenül”, a megértés veszélyeztetése nélkül eltérni. Gondoljunk csak a rendszeres magyar írásbeliség első dokumentumaira: tökéletesen olvashatók ma is. A kommunikáció technológiájának még újabb korszakát a hangrögzítés és a hangtovábbítás (gramofon, telefon, rádió) jelentette – de ez a korszak is legalább egy évszázadig fejlődött. Második felében kiegészült a képek rögzítésének és küldésének módjával (fénykép, mozgóképek, televízió). Létrejött a multimediális (több médiumot egyszerre alkalmazó) világ.

A három kommunikációs technológiai korszak – élőbeszéd, írás, közvetített élőbeszéd – mind alapvető nyelvi változásokkal járt együtt. Az élőbeszéd és az írás különbségét alighanem mindenki ismeri, aki egyszer lejegyzett egy élőszóban elhangzott beszélgetést. Az írás kötött, szerkesztett, szorosabb nyelvtana van. Mivel az európai nyelvtanok az írás alapján születtek, számos élőnyelvi jelenségen az írásbeliség szabályait kérték számon. Tudni kell: az élőbeszédnek nemcsak a megjelenési formája más, hanem a logikája, nyelvtana is. A nyelvművelő elvekben ez úgy jelent meg az utóbbi évszázadban, hogy egyes jelenségek írásban elvárhatóak, a beszédben azonban nem, ott nem kell okvetlenül betartani, következetesen számon kérni őket. Például az *amely* és az *ami* vonatkozó névmások közötti különbségtétel az élőbeszédben ma már aligha várható el, az igényes írásban azonban más a helyzet.

A közvetített élőbeszéd (pl. a telefon, a rádió) nem a tökéletes élőbeszéd, hiszen ott van mögötte a technika. Jellemzi a jelenlét-élmény korlátozottsága vagy hiánya, a rádió esetében a tömegesség, az egyirányúság, sőt sokáig az írott szövegek „meghangosításának” túlhatalma. Ong „másodlagos” vagy „új szóbeliségnek” (új beszéltnyelviség) nevezte el ezt a harmadik fajta nyelvi kommunikációt, amely csak bizonyos tekintetben emlékeztet az élőszóbeli kommunikációra. És máris itt vagyunk a negyedik korszakban, az információ forradalmának, az informatika korának időszakában. El természetesen az élőszóbeli kommunikáció, még olvasunk és írunk, telefonálunk, de már mindennapi életünk a „mobil”, a számítógép és az internet. A különbség az eddigiekhez képest az, hogy a változások mostantól nem emberöltőkön át, a hagyományokat részben megőrizve, de folyamatában váltva, hanem egyetlen emberöltő alatt zajlanak, ráadásul a folyamatos technikai átalakulás senkit nem biztathat azzal, hogy elég egy újabb technikát megtanulni, s akkor mindent tudunk, mert egy-két év múlva az egész úgyis átalakul. Az

(folytatás a 3. oldalon)

A TARTALOMBÓL:

Domonkosi Ágnes:
A „tetszikelés” szerepei

Dede Éva:
Harry Potter
és a nyelvészet

Kemény Gábor:
Nyelvi mozaik

Minya Károly:
Az Európai Unió nyelve

Kornyané Szoboszlai
Ágnes:
A baba neve

Regős Sándor:
A leleplezett
nyelvművelők

A Magyar Nyelv
Múzeumának
alapkötetételére

És: új szavak,
pályázati felhívások,
nyelvi játékok

Kedves Olvasóink!

Ebben az évben – e számunktól kezdve – valamelyest növekedett lapunk ára. 2000-ben és 2001-ben 90 Ft-ba került egy számunk, mostantól 100 Ft-ot kell érte fizetni, s az előfizetés díja is ennek megfelelően módosult: 450-ról 500 Ft-ra. Ezt előre jeleztük is már 2001. évi 4. számunkban.

Sajnos, a lap fenntartása így sem könnyű, hiszen semmilyen biztos háttérünk nincs, nem szólva arról, hogy a nyomdai és egyéb költségek is egyre növekednek. Éppen ezért arra kérjük Olvasóinkat, hogy ha fontosnak tartják, hogy továbbra is megmaradjon az Édes Anyanyelvünk, akkor bizalmukat ez évben se vonják meg tőlünk, azaz befizetett személyi jövedelemadójuk 1%-át ismét nekünk ajánlják fel, a mi javunkra rendelkezzenek.

Adószámunk: 19663155-1-43

Adózzanak nekünk, s mi őszinte hálával adózunk Önöknek!

Anyanyelvpolók Szövetsége

Lapunkhoz egyre több cikk érkezik, s ennek őszintén örülünk, mert ez is a folyóirat kedveltségét, népszerűségét jelzi. Ez a bőség azonban azzal jár, hogy nemritkán az azonnali megjelentetésre érdemes írások szerzői sem a beküldés utáni lehetséges legközelebbi időpontban láthatják viszont cikküket a lapban – amelynek nyomdai átfutási ideje már eleve bő egy hónap –, hanem csak egy, két vagy akár több számmal később. Ezért a bőség zavarából fakadó késésért szerzőink megértését kérjük. **A szerk.**

TARTALOM

Balázs Géza: Az internetkorszak kommunikációja	1, 3
Domonkosi Ágnes: A „tetszikelés” szerepei nyelvhasználatunkban	4
Kemény Gábor: Nyelvi mozaik	5
Dede Eva: Harry Potter és a nyelvészet	6
Baksa Péter: Guzmics Izidor és Pannonhalma	7
Szilágyi Ferenc: A Jósika meg a Sigray utca	7
Kornyané Szoboszlai Ágnes: A baba neve	8
Gerendeli György: A zene szava	9
Holczer József: Palánta	9
Vezényi Pál: Hétköznapi nyelvrontásai	9
Gömöri Árpád: Tipikus helyesírási hibák	10
Gréczi-Zsoldos Enikő: Nyelvjárásgyűjtés Kárpátalján	11
Minya Károly: Az Európai Unió nyelve	11
Adamikné Jászó Anna: A 3. Kossuth-szónokverseny	12
A Magyar Nyelv Múzeumának alapkövetésére (Részlet Bencédy József és Szathmári István beszédéből)	13
Pályázati felhívás	13
Fábián György: Milyen nyelv művelésre van szükség?	14
Regős Sándor: A leleplezett nyelv művelők	14
D. L. és G. L.: Új Lőrincze-díjasaink	15
Új szavak, kifejezések (18.)	15
Timár György két verse	15
Balogh Lajos: Búcsú Penavin Olgától	15
K. G.: Idegen szavak magyarul	16
Graf Rezső: Érthetően, alkalomhoz illően	16
Z. Á.: Értékközvetítés irodalomban és nyelvben	17
Hírek	17
Pontozó	18
Keresztrejtvény	19
S. Varjú Anna: Az ókori görögök mozija	19
Nyelvész-leletek, nyelv-észleletek	20

ÉDES ANYANYELVÜNK

Az Anyanyelvpolók Szövetségének évente ötször – februárban, áprilisban, júniusban, októberben és decemberben – megjelenő folyóirata

Megjelenik a Magyar Tudományos Akadémia Magyar Nyelvi Bizottságának és a Magyar Nyelvtudományi Társaságnak a támogatásával.

Kiadja: az Anyanyelvpolók Szövetsége

Felelős szerkesztő és kiadó: Grétsy László

A szerkesztőség tagjai: Balázs Géza, Kemény Gábor, Maróti István

A szerkesztőség címe: 1075 Budapest, Kazinczy u. 23–27. Telefon: 352–8981

Postacím: 1364 Budapest, Pf. 122. A lap a Világhálón is olvasható: http://www.lib.jgyftf.u-szeged.hu/edes_anyanyelvunk/

Terjeszti: a Magyar Posta Rt. HELIR, a Bp.-i HÍRKER Rt., a Magyar Lapterjesztő Rt., a Könyvtárellátó Kht. és más terjesztők.

Előfizethető bármelyik hírlapkézbesítő hivatalban, valamint közvetlenül vagy postautalványon a Magyar Posta Rt. HELIR ügyfélszolgálatánál, Bp. VIII., Orczy tér 1. (ir.-szám: 1849), postacím: Magyar Posta HELIR, 1900 Budapest. Ára: 100 Ft.

A terjesztéssel kapcsolatos reklamációk: Hírlap Vevőszolgálat; ingyenes zöldszám: 06–80–444–444. Az Anyanyelvpolók Szövetségének tagjai a lapot a tagdíj fejében illetményiápként kapják. Belépési nyilatkozat kérhető: Anyanyelvpolók Szövetsége, 1126 Budapest, Szoboszlai u. 2–4. Telefon: 355–5590

Az Édes Anyanyelvünk szerkesztőbizottsága: Balázs Géza, Bencédy József, Deme László (a szerkesztőbizottság elnöke), Fábián Pál, Grétsy László, Kemény Gábor, Maróti István

Lapunk kiadását az EGIS Gyógyszergyár Rt., a József Attila Kulturális és Szociális Alapítvány, az Oktatási Minisztérium,

a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma, valamint

a Nemzeti Kulturális Alapprogram segíti.

ISSN 0139-0457 (nyomtatott)
ISSN 1588-0311 (online)

Nyomdai előkészítés: OPTICULT Bt.
Telefon: 301-4927, 311-5659/156
Nyomás: ETO Print Nyomdaipari Kft.
Felelős vezető: Balogh Mihály

(folytatás az 1. oldalról)

informatika folyamatos technológiai változásokat jelent. Igaza volt annak a (konyha)filozófusnak, aki azt mondta, konyhában csak az átmeneti idők tartósak. Az új kommunikációs technológia alapja a digitalizálás (a számítógépesítés). A hétköznapi életben látható: eltűnően a hagyományos írógép, szinte mindenki számítógépet használ (egyelőre leginkább írógép gyanánt). A számítógép beköltözik a hivatalokba, üzletekbe és a lakásokba is. Számos szolgáltatást a számítógép vezérel. Egyes számítógépek már beszélnek, nincs messze az idő, hogy mindegyik beszélni fog velünk, és mi beszéddel irányítjuk őket. A média gyökeresen átalakul: a tömeg- és telekommunikáció összekapcsolódásából létrejön az új média, amely minden eddigi tömegkommunikációs felfogásnak, tételnek ellentmond, és egy egészen új információs minőséget hoz létre. Az új médiában, amelyet leginkább számítógépes televízióknak tudunk elképzelni, találkozik a sajtó, a rádió, a televízió, a film(tár), a könyvtár, a hírgyűnkés és a telefon.

Sok mindenre felkapjuk már ma is a fejünket, de még csak sejtéseink vannak arról, hogy ez az új technológia mennyire rendezi át kommunikációinkat, így nyelvhasználatunkat is. Részben visszatérünk az ősi és azóta sem elfelejtett kommunikációs formánkhoz, az élőbeszédhez, amelyben a hangok mellett a jelenlétnek, jelenidejűségnek, valamint a képeknek volt nagy szerepük. Ez egyfajta visszatalálást jelent a sokáig mellőzött vizualitáshoz (képszerűséghez). Persze olvasunk is, de nem kétséges, hogy a számítógépes olvasás más, mint a hagyományos sajtó- vagy könyvolvasás. Részben persze írunk (még), de ez az írás sokban eltávolodást jelent a hagyományos írásmódtól. Feltételezésem szerint, ahogy a beszédben elterjedt a szlenges, a beszéd eredendő alkotás módjára emlékeztető kommunikáció, úgy az írásban is létrejön egy beszédközelí, szlenges írásmód. Ennek látjuk már a kezdeteit a villámposta-levelekben, a számítógépes társalgócsatornákon vagy az sms-üzenetekben. Ilyen jelenség például a rövidség, a hevenyészetség, a jelzesszerűség, a sajátos grafikus (képi) megoldások elterjedése, a szöveg megszokott képének és világának a megszűnése. A számítógépes és internetes szövegek esetében nemcsak az írásmód, az íráskép más, hanem ehhez még hozzájárul az átszerkesztés, átirás, a linkek (élokapsok) segítségével az „ugrás” lehetősége, amely végtelenül kitágítja a szövegek határait, sőt a szövegek közötti átjárás lehetőségét. Az internetes szövegeknek gyakorlatilag nincs befejezésük, olyan folyamatnak tekinthetők, mint az élőbeszéd. A internet interaktivitásra (kölcsönös cselekvésre, párbeszédre) serkent, ezzel új kommunikációs lehetőségeket teremt, másokat viszont visszaszorít.

Mindezzel együtt jár az információ mennyiségének megnövekedése. Manapság már jóval több az információ, mint amennyit az ember befogadni képes. Az agykutatók szerint agyunkban elférne még több információ, de a befogadás sebessége már nem növelhető. Pedig megpróbáljuk: ezért akarunk gyorsabban beszélni, gyorsabban írni, levelezni, informálódni... és élni. Sokkal több információ bombáz bennünket, mint korábban, a saját tapasztalatunk azonban folyamatosan csökken, s föltehetőleg érzelmi életünk semmivel sem árnyaltabb, mint ezer évvel ezelőtti őseinké.

Nem állhatunk messze a valóságtól, ha azt gondoljuk, hogy információs szempontból az emberre két veszély leselkedik: ha nincs valamiről információja, illetve ha valamiről nagyon sok (szervezetlen) információja van. A Föld egy nagy locsogássá vált, az internet segítségével óriási és perccenként bővülő információs tömeg kering, természetesen óriási mennyiségű információs salakkal együtt.

A beszéd, az írás, az új beszélnyelviség más és másfajta gondolkodási és annak megfelelő nyelvi formákat követelt meg. Most van kialakulóban egy újfajta gondolkodási-logikai forma, amely a nyelvre (nyelvekre) alapvető hatással lesz. A nyelvi minőséget jelentő változások fölgyorsulnak. Már most is nagyon sok nyelvi változás mögött ennek az átalakulásnak a hatóerőit vélem fölfedezni. Vajon miért lazul a mondatszerkezet? Miért bukkan föl egyre több agrammatikus (a megfigyelt nyelvtani szabályoktól eltérő) forma, miért csökken a konkrétság kifejezése, miért nő az átalárendelések, valamint a mellérendelések száma? Miért rövidülnek a szavak, miért telik meg a közlés még több fatikus formával, hezitációval? Ezek mögött mind megragadhatjuk a technológiai változásokat.

Az új kommunikációtól, az internetkorszak kommunikációjától természetesen nem szabad félni. Persze lehet, sőt kell is félni azt a sok értéket, kipróbált kommunikációs formát, amelyet az emberiség évezredek alatt fölhalmozott. Különösen azért, mert az internetkorszak nemcsak a nyelvet gyúrja át, hanem valószínűleg a kultúrát is: például az írásbeliségen alapuló európai kultúra megannyi kifejezési formájától, műfajától, tudományától alighanem búcsút kell vennünk. Az internetkorszak globalizmusa átrendezi a nyelveket, a köznyelvek és a regionális nyelvváltozatok viszonyát; piaci szabályozása a híg tömegkultúra melegágya.

Véglegesen és végletesen átalakulnak a humán tudományok is. Most még csak azt látjuk, hogy tegnap még volt hangjáték; Jókai volt az egyik legolvasottabb író; volt választékos, tiszta beszéd a médiában; írtunk levelet, naplót kézzel, géppel; felolvastak, mesét mondtak a szüleink; báboztak az óvodában; fejből tudtunk Adyt, József Attilát... Ma meg mindez nincs, vagy csak úgy létezik, mint valami archaikum. Archaizálódik a kultúra és a

kommunikáció mindmegannyi válfaja. Sajnálkozunk, hogy egyre kevesebben olvasnak, egyre többen már csak a tévéből szerzik információikat. Ha alaposan körülnéznünk, láthatjuk: alapvető kultúráváltás zajlik, amelynek egyik összetevője és tünete a nyelvi-kommunikációs változás.

Mindezzel kötelessége foglalkozni az értelmiségnek. Meglátásom szerint ebből három válasz vezethető le a nyelvészet számára. Az egyik az, hogy mindig voltak változások, a mi dolgunk csak az, hogy kutassuk és megállapítsuk a tényeket. Nem kétséges, hogy ez érvényes válasz, de hiányos, öncsonkító. A másik az, hogy örüljünk a változásnak, „fürödjünk meg” nyelvi hozadékában, mert ez természetes folyamat, az emberiség eddig is mindig örök változásban élt, egyébként sem tehetünk semmit. Tagadhatatlan, hogy ez is érvényes válasz, és senkinek se jusson eszébe a romantikus antikapitalisták mintájára géprombolásba (mondjuk, számítógép-összetörésbe) fogni. De szerintem ez sem elegendő. A harmadik válasz az lehet, hogy ne csupán tudatosan kövessük az eseményeket, hanem – amennyire lehet – menjünk elébük, vázoljunk fel stratégiát és taktikát a nyelvi-kommunikációs változások jövőjével kapcsolatban. Órizzunk meg mindent, ami kipróbált és jó, bátran féltsük azt, amit a kultúrát alkotó társadalom fölhalmozott, ezeket az értékeket védjük (vö. A kulturális környezet védelméért amerikai értelmiségi mozgalom). Ez nincs ellentétben azzal, hogy fogadjuk nyíltan és örömmel mindazt, ami az új technológiákban hasznos (ez az írás is számítógépen születik, helyesírás-ellenőrző is javítja, és csatolmányként megy a felelős szerkesztőhöz). Lehetséges egy negyedik válasz, illetve reagálás is: mi közünk nekünk, nyelvészeknek mindehhez? De ezt nem sorolom az érvényes válaszok közé. Egyetlen kultúráváltás sem fájdalommentes. Ez a mostani különösen nem az. És nyugodjunk bele: úgysem lesz vége sohasem.

A humán tudományokra, a bölcsészettudományokra, köztük a nyelvtudományra és annak a társadalmi kérdések, a kommunikáció iránt legérzékenyebb ágára, a nyelvművelésre óriási feladat vár. A nyelvművelés sohasem hátrált meg az időszerű feladatok elől. A nyelvtudománynak fel kell ismernie a nyelvművelésben rejlő értékeket és lehetőségeket, a beszélő közösségnek és a tudománynak egymásra kell találnia.

Balázs Géza

Az internetkorszak kommunikációja címmel a Magyar Nyelvstratégiai Kutatócsoport és a Magyar Szemiotikai Társaság előadás-sorozatát szervez az ELTE Tanári Klubjában (Budapest V., Szerb u. 21–23.). Az előadásokon többek között kommunikációkutatók, filozófusok, nyelvészek, néprajzkutatók mondják el gondolataikat az új kommunikációról. A nyilvános előadások mindig hétfőn 16.00 órakor kezdődnek a következő napokon: 2002. február 18., 25., március 4., 11., 18., 25., április 8., 15., 22., 29., május 6., 13. A szerk.

A „tetszikelés” szerepei nyelvhasználatunkban

Napjaink nyelvi érintkezésformái között sajátos szerepet tölt be a *tetszikelés*-nek, *tetszikezés*-nek, *tessékelés*-nek is nevezett jelenség, vagyis a *tetszik* szónak főnévi igenévvel kiegészülő, segédigél jellegű használata a beszédpartnerrel való kapcsolattartásban. A XVIII. század első évtizedétől kezdve találhatunk adatokat erre a kapcsolattartási formára, mely a *méltóztatik*-kal alkotott kifejezések mintájára jött létre, de azoknál kisebb fokú tiszteletet fejezett ki.

Az 1987-ben megjelent Nyelvi illemtan a *tetszikelés* az udvariasság egyik megnyilvánulásának tartja a magázó-önöző viszonylatok kérését, érdeklődést kifejező, felvilágosítást kérő megnyilatkozásaiban. A nyelvi érintkezésformákat és megszólításokat vizsgáló kérdőíves kutatásom eredményei azt mutatják, hogy e kifejezésforma használata eltérően alakul az egyes korosztályokban, a megfigyelhető eltérések pedig összefüggnek a *tetszikelés* lehetséges szerepeivel, különböző társas jelentéseivel is.

A gyerekek és fiatalok nyelvhasználatában a *tetszikelés* kapcsolattartás élesen elkülönül a magázó és önöző formáktól: a kérdőívek adatai szerint ugyanis a 14 éven aluli korosztálynak mintegy 90%-a kizárólag ezzel a formával fordul tanáraihoz és az ismeretlen felnőttekhez, nagy részük egyértelműen magázó vagy önöző alakot egyáltalán nem használ, inkább kerüli a másikat „verbális megérintését”. A magázó-önöző formák csak 14–16 éves korban jelennek meg nagyobb számban, ezért a *tetszik*-kel szerkesztett kifejezésmódnak szinte mindenféle közlésre alkalmassá kellett válnia. A *tetszik* + infinitívusi formáknak ezt a szerepét feltehetőleg a szülők és az iskola elvárásai, nyelvi irányító tevékenysége erősítette meg, a gyermek és a felnőtt **egyenlőtlen viszonyának** állandó kifejezőjévé téve az eredetileg a magázódás árnyalására, udvariasabbá tételére szolgáló formát.

A legfiatalabb korosztálynak a *tetszikelés*ről kifejtett véleményeiből az derül ki, hogy a gyerekeket nem zavarja e formák bonyolultsága, nehézsége, sőt akár a grammatikai szabályokat is megszegve próbálják így alakítani megszólalásaik mind-egyikét, mivel felnőttekhez fordulva túl erőteljesnek, tolatkodónak érzik az enyhítés nélküli egyes szám harmadik személyű igealakokat.

A 18–35 éves korosztályban a *tetszikelés* viszonylatok aránya nagymértékben csökken: az önöző formákra való áttéréstől, tehát 14–16 éves kortól a viszonytípusok többségében elutasítják e forma használatát, mivel azt a gyermeki szerep kifejezőjének érzik. Ebből is adódhat, hogy ez a korosztály szinte egyáltalán nem használja a magázó-önöző formák finomítására. Ha megvizsgáljuk,

hogy a különböző viszonylattípusokat tekintve hogyan szorul vissza az életkor növekedésével a *tetszikelés*, azt tapasztaljuk, hogy a boltban, szomszédságban, iskolában, vagyis a semleges, távolságtartó kapcsolatokban csökken a leghamarabb; legtovább pedig a bizalmas, elsősorban családi viszonyokban marad meg. Ebben a korosztályban tehát a **bizalmasság** kifejezésére szolgál a nem tegeződő viszonylatokban. Ezt támasztja alá a Kiket illik *tetszikelni?* kérdésre megfogalmazott vélemények sokasága is: *azokat az idősebb embereket, akiket régebben ismerek, és a magázás túl formális lenne; akiket magázok, de nem idegenek számomra; akiket magázok, de szorosabb velük a kapcsolat; idősebbeket, akikkel bizalmasabb viszonyban vagyok; olyan idősebb felnőtteket, akikkel közvetlenebb viszonyban vagyok, akikkel valami érzelmi kötelék fűz össze, mert közvetlenebb; a gyermekkorban megismert embereket, mert szerintem, ha most elkezdeném magázni őket, az furcsa lenne számukra, mert nincs közöttünk távolságtartás; olyan idősebbeket, akiket gyerekkorom óta ismerek, ezen nem szívesen változtatok.*

A fiatalok nagy része tehát az önöző és magázó formáktól elkülönítve használja a *tetszikelés*t a bizalmas, de nem egyenrangú kapcsolatokban, elsősorban nagy körülönbség esetén. A korosztály adatközlőinek 17%-a azonban minden viszonylatban elutasítja, kerülni igyekszik használatát, a forma körülményességére, erőteljességére hivatkozva.

A 35 év fölöttiek körében is megmarad az egyes bizalmas helyzetekben való használat, de ebben a korosztályban már nem különül el élesen a *tetszikelés* a magázástól, gyakran szerepel valóban árnyaló, enyhítő szerepben, egyes szám harmadik személyű igealakokkal felváltva, a **fokozott tisztelet** kifejezésére. A nagy társadalmi távolságot érzékeltető szerepét mutatja az tény is, hogy a nagyon idős személyekkel való kapcsolattartásban általánosnak tekinthető, a korcsoportok összességét nézve is 97%-os.

Elsősorban a 35 év fölöttiek nyelvhasználatában figyelhetjük meg a szerkezetnek egy másik tipikus előfordulását: a szolgáltatások területén,

akár azonos életkorúak között is igen gyakori, a másikkal szembeni **nagyfokú udvariasság, előzékenység** érzékeltetésére. A *tetszikelés* ebben a helyzetben kölcsönösen használt nyelvi érintkezési formává is válhat; ezen a szerepen kívül azonban főként aszimmetrikus viszonylatokban jelenik meg. A gyerekek és fiatalok olyan felnőttekhez fordulva használják, akik őket egyoldalúan tegezik, és minden korosztályban előfordul az alacsonyabb korú, rangú beszédpartner részéről, tegezésre és magázásra-önözésre felelve egyaránt.

A középkorúak és idősebbek nyelvhasználatában egy-egy viszonylaton belül is kapcsolódhat a *tetszikelés*hez az *ön* vagy a *magá* névmási megszólítás (*Önöknek is megmutatom a lakást. Tetszettek már hasonlót látni?*), a fiatalabbak azonban csak névszói megszólításokkal együtt, esetleg mindenféle megszólító elemet kerülve használják. A *tetszikelés* fennmaradásának egyik gyakori oka a megszólítás körüli bizonytalanság, ez a nyelvi érintkezési forma ugyanis megkönyíti a beszédpartnerre utaló névmási és nominális elemek elhagyását.

A felszólító módú alakokkal, a *tessék*-kel alkotott szerkezetek stílusértéküket és használati körüket tekintve is eltérnek a *tetszikelés*től, ezeket ugyanis tegeződő viszonylatokban is használjuk, s igen erőteljes, akár durva felszólításként is hathatnak. A gyerekeknek és a fiataloknak a *tetszikelés*t önálló, elkülönült érintkezési módként alkalmazó nyelvhasználatában ez a forma épp ezért nem válhatott alkalmassá a kérés kifejezésére. Udvariasnak szánt felszólításaikban, kéréseikben további árnyaló elemeket találhatunk: általában a *tessék szíves lenni* forma egészül ki főnévi igenévvel.

A felnőttek közötti *tetszikelés*ben nemek szerinti eltéréseket tapasztalhatunk: nőkhöz fordulva a férfiak és a nők egyaránt gyakrabban használják, a bizalmas, családon belüli, nagyszülőkkel, a házastárs szüveivel, idősebb rokonokkal való kapcsolattartásban és a távolságtartó udvariasságot követelő helyzetekben is.

A *tetszik* + főnévi igeneves szerkezet tehát udvariassági kifejezéskészletünk egyik leggyakoribb elemeként különböző társas viszonylatokat jelezhet: az önözéstől elkülönítve egyrészt a gyermek és a felnőtt közötti kapcsolattartás fő eszköze, másrészt a nem egyenrangú, de bizalmas kapcsolatok meghatározó érintkezési módja; a magázást és az önözést árnyalva pedig a fokozott udvariasság érzékeltetője.

Domonkosi Ágnes

NYELVI MOZAIK

(Digóz vagy digózik: nem mindegy! – Kalandok a metrón – Tegezés és magázás Szindbád iskolája szerint)

Mint arról több ízben is hírt adtunk, javában tart, sőt befejezéséhez közeledik az MTA Nyelvtudományi Intézetében a Magyar értelmező kéziszótár átdolgozott kiadásának szerkesztése. Ez a szótárunk kerekén harminc évvel ezelőtt, 1972-ben látott napvilágot, s azóta – fittyet hányva minden politikai és nyelvi változásnak – csak utánnomásai jelentek meg. Így hát nagyon is ráfér a korszerűsítés, elsősorban az azóta keletkezett új szavak és szójelentések pótlása. Ezenkívül pótolni kell azokat a szavakat is, amelyek már a szótár írásakor is megvoltak, de akkor valamilyen okból kihagyták őket. Lássunk erre egy inkább mulatságos, mint fontos példát!

A D betű lektorálásakor feltűnt, hogy új cikként csak most kerül be a szótárba a *digózik* ige ezzel az értelmezéssel: „<Nő> pénzes külföldi férffal bizalmas kapcsolatot teremt.” Nyelvtani viselkedése szempontjából tn, azaz tárgyatlan, stilszintikailag pedig *pejor* (pejorativ, rosszálló).

Ebben az a meglepő, hogy a szóban forgó jelenség és maguk a *digózik*, *digózás*, *digózó* szavak is éppen akkor voltak leginkább divatban, amikor a szótár első kiadását szerkesztették: az 1960-as, 70-es évek fordulóján. Íme, „a proletariátus díszkrét bája”... Csinálni lehet, szótározni azonban nem!

Ha felütjük az értelmező kéziszótárt a megfelelő helyen, a *digó* 'olasz ember' mellett csupán a *digóz* igét találjuk meg: 'szikes talajt meszes sárgaföld reá hordásával javít'. (A talajjavításnak ezt a módját olasz szakemberek honosították meg nálunk, és eleinte főként olaszok is végezték, így kapta ezt a nevet.) Ezt és csak ezt tartalmazza a Bakos-szótár régebbi kiadásai is. Csak a rendszerváltás utáni átdolgozott kiadásban bukkan fel a *digózó*, a „magának pénzes külföldi férfit fogó nő”.

Parkinson törvényének sajátos megnyilvánulásaként a *digózik* éppen akkor került be a szótárba, amikor a vele jelölt tevékenység megszűnt.

Ha ugyan megszűnt! Hiszen ma is akadnak olyan (fiatal) nők, akik szívesen létesítenek alkalmi vagy tartós kapcsolatot gazdag külföldiekkel, így olaszokkal is. Nem árt tehát a szótárban is rögzíteni, mi a különbség a *digóz* és a *digózik* között.

A metrón utazva szemembe ötlük egy plakát, amely ötféle extrém sport üzésének lehetőségét kínálja. Ezt már írhatnánk egybe is: *extrém sport*, bár legjobb volna magyarítani, például *kaland sport*-ra. Most azonban maguknak a sportágaknak a nevéől lesz szó. Ezek a következők:

CANOEING
SIKLÓERNYŐZÉS
RAFTING
CANYONING
HYDROSPEED.

Vajon mennyit ért meg ebből a pesti metrót, akinek a hirdetést szánták? A keskenyre zsugorított képek segítenek ugyan valamit a megértésben, de nem sokat. Célszerűbb volna (nem csupán nyelvi, hanem üzleti szempontból is!) magyar szavakat használni az egyébként magyar nyelvű reklámban.

A *canoeing* magyarul *kenuzás*, pontosabban *vadvízi kenuzás*. A *canyoning* fogalmát jól kifejezné a *kanyonmászás*, *kanyonkúszás*, *kanyoncsúszás*, sőt *úszás* vagy *-ugrás*, mert ebben a sportágban még ezekre is sor kerülhet. A spanyol eredetű *kanyon* főnév, mint sokan tudják, mélyen bevágódott, meredek falú, igen szűk folyóvölgyet, szurdokot jelent. Mivel a kanyonban mászni, kúszni, csúszni, olykor úszni vagy ugrani is kell, a sportág nevéül az általánosabb értelmű *kanyonozás*-t javaslom (ez az angol eredetűnek is pontosan megfelelne). A *rafting* szó szerint *tutajozás*, de megtenné helyette a *vadvízi evezés* is.

A *hydrospeed* magyarításába, az igazat megvallva, nekem is majdnem beletört a bicskám. Először is tisztázzuk, hogy ez a (talán az angolban is neologizmusként kialakult) szóösszetétel speciális úszódeszkával és búváruszonyokkal végzett vadvízi úszást jelent. A *hydro* = 'víz', vízzel kapcsolatos, *hidro*-, a *speed* = 'sebesség, gyorsaság', igeként 'siet, gyorsan halad'. Magyar megfelelője tudtommal nincs, de talán lehetne *vadvízi úszás* vagy *úszódeszkázás* (ez utóbbit a gyorsan meghonosodott *gördeszakázás* mintájára gyártottam).

A négy angol és az egyetlen magyar sportágnév láttán keserű iróniával azt kérdezhetnénk: ugyan mit keres ott az a magyar szó, a *siklóernyőzés*? Hiszen ennek is megvan a „rendes” angol neve, a *paragliding*! De ne ironizáljunk, mert még azt hihetné a nyájas olvasó, hogy ezt is vissza akarom fordítani angolra.

Valójában persze annak örülnék a legjobban, ha az érdekeltek a másik négy sportágnak is megalkotnák a jó magyar nevét. Ez is „élmény – kaland – kihívás” lehetne a számukra. Hogy ne csak a nyakuk, de a nyelvük se törjön ki sportágaik üzése közben!

Nálam jó tíz évvel fiatalabbnak látszó (bár szintén öszülő hajjú), vadidegen férfi lép hozzám, miközben a Keleti pályaudvar egyik büféje előtti kerek asztal mellett állva reggeli kávémat kortyolgotom:

– Megengeded?

– Parancsoljon! – válaszolom gépiesen, s csak a következő pillanatban kapok észbe, hogy tegezésre magázással feleltem.

Erről eszembe jut Krúdy egyik novellája, a Szindbád útja a halálnál, amelyben Szindbád előbb letegezi, később azonban magázni kezdi az asztalához telepedő virágáruslányt. Először nem is szól hozzá, hanem arcon csókolja, majd ezt kérdezi: „Nos, mit akarsz mondani?”

Az ekkor kezdődő párbeszéd során Szindbád tegező igealakokat használ, a leány válaszai viszont nem tartalmaznak megszólító elemet: „Szeretnék meghalni, és nemsokára meg is fogok halni.” – „Kár volna érte, még fiatal vagy.” – „Pedig úgy lesz, ahogyan mondom.” – „Talán szerelmes vagy?” – „Nem vagyok szerelmes.” – „Hát?”

Ezzel a „Hát?”-tal a beszélgetés egy időre félbeszakad, mert a virágáruslány, zokogását visszafojtva, kiszalad a tereméből. Egy idő múlva azonban visszatér, és „szégyenlősen, megzavarodva” így szól Szindbádhoz: „Kérem az urat, kísérjen haza!”. És ekkor következik az, ami miatt a novella eszembe jutott: „Szinbád készségesen felállott, és az ismert iskolánál fogva olyanformán hajolt meg a kis virágárusnő előtt, mintha az hercegnő volna: – Parancsára állok! – szól, és karon fogva a leányt, ünnepélyes és gyors léptekkel kivezette a tereméből”. A férfi és a leány közötti viszony megváltozását pontosan jelzi az egyoldalú tegezésről a magázásra való áttérés. Szinbád észrevette, hogy a fiatal nő valóban nagy bajban van, és segíteni próbál rajta, egyszersmind persze közelebbi kapcsolat kialakítására is törekedve.

Hát ez az az „iskola”, amely ma már egyre kevésbé „ismert”. Úgy látszik, belátható időn belül kivész a magánérinkezésből a magáz(ó)dás, s ezzel megszűnik egy olyan különbségtételnek a lehetősége, amely sajátos színezetet tudott adni a nemek (s általában az emberek) közötti kommunikációnak.

Mivel azonban ehhez még legalább húsz-harminc esztendőre van szükség, ha már így kell lennie, szeretném megérni azt az időt, amikor így fogok válaszolni az udvarias idegen tegező kérdésére:

– Parancsolj, kérlek!

Kemény Gábor

Harry Potter és a nyelvészet

Újabb az olvasóközönséget Harry Potter varázsolta el világszerte. Szinte az első sikerektől kezdve sokan, sok helyen beszéltek arról, mi az oka e regények nagy hatásának. Abban mindenki egyetértett, hogy a gyerekeket olvasásra szoktatja. Angol honlapokon a pedagógusok számára az olvasmányt feldolgozó kérdéssorozatokat találtam. A készülő ötödik regény és filmváltozat ürügyet ad arra, hogy a Harry Potter-regényeket új szempontból közelítsük meg, mégpedig a nyelvészet felől (ezért is hasonlít írásom címe a regények címére: *Harry Potter és...*). A hétköznapi világon túli, de ahhoz sok szállal kötődő varázslóiskola eseményeinek leírásához számtalan új, sosemvolt szót kellett alkotnia nemcsak a szerzőnek, az angol J. K. Rowlingnak, hanem a regények magyar fordítójának, Tóth Tamás Boldizsárnak is. Megfigyeléseim szerint a fordító három módszert alkalmazott az új szavak megalakításában: 1. változatlan formában meghagyta az eredetit; 2. másokat a jelentés alapján lefordított; 3. egyes neveket, szavakat pedig átalakított, a magyarhoz közelített.

Ez utóbbi megoldás mellett szól az, hogy a regények elsősorban gyerekekhez szólnak, így a gyerekek könnyebben tudják olvasni az idegen neveket, szavakkal teletűzdelt szöveget. Hadd mutassak erre egy példát: *quidditch – kviddics*. Az angol gyerekeknek az egyik Harry Potter-honlapon még kiejtési program is segít az olvasásban! Igen meglepődhetnek az angolul tudók, ha a fordítás alapján keresnének valamit az eredeti Harry Potter-szövegekben! Ezért táblázatban közlök néhány szót angolul és magyarul.

Angol eredeti	Fordítás
Hogwarts	Roxfort
Riddikulus (varázsigé)	Comikulissimus
Quidditch	kviddics
Gryffindor	Griffendél
Slytherin	Mardekár
Hufflepuff	Hugrabug
Ravenclaw	Hollóhát
Snitch	csikesz
Quaffle	kvaff
Muggle	mugli
Diagon Alley	Abszol út
Peeves	Hóborc

Nyelvészeti szempontból elsősorban a regények szókészletét lehet vizsgálni. Nézzük tehát a szókincset!

A hétköznapi világ London, annak is egy nem túl rokonszenves családja. Hogy a mai időben, a 21. század elején játszódik a regény, azt a tárgyi környezet szavai alapján állapíthatjuk meg: *számítógép, komputeres játék, videomagnó* stb.

A regénysorozat új szavait főleg tematikai csoportosításban mutatom be, de ezt óhatatlanul keresztezi a szófaji csoportosítás. Szófajlag a legtöbb új szó főnév,

mert az új világ élőlényeit, tárgyait meg kell nevezni.

A cselekmény egy iskolában bonyolódik, a szókincs egy része is az iskola témaköréhez tartozik. A szereplők a valóság és a fantáziavilág közötti vékony határvonalon átlépve kerülnek a regények fő színhelyére, a varázslóiskolába, mely Angliában található. A *Roxfort Expressz* (vonat) a hivatalos közlekedési eszköz, egy másik pedig a *Kóbor Grimbusz* buszjárat. Az iskolát hivatalosan *Roxfort Boszorkány- és Varázslóképző Szakiskolának* hívják, talán nem tévedünk nagyot, ha e név láttán *Oxford* város híres iskolájára is gondolunk. Az iskola négy épületből, így négy csapatból áll, ezek versenyeznek is egymással. A négy csapat nevéből három a magyar változatban idegen hangzású (*Griffendél, Mardekár, Hugrabug*), bár kettőben felsejlik egy-egy magyar szó: *griff*, ill. *ugrabugrál*. A negyedik csapat neve, a *Hollóhát* magyar, érthető. Mindegyik szó gyakran szerepel -s képzős melléknévként is (*griffendéles, mardekáros, hugrabugos, hollóhátas*), a tanulók hovatarozását jelezve.

A varázslóiskolában a diákok varázspálcájukkal varázsigéket is mondanak. A regényekben a varázsszavak latin alapúak, és azt fejezik ki, amire használják őket. A nevetségessé tevő *büvszó*, a *Comikulissimus!* a *komikus* szót rejti a felsőfokot kifejező latin végződéssel (az angol szövegben a *Riddikulus!* szintén a 'nevetés' jelentésű szóból van). A *Lumos!*-szal gyenge fényt (*lux*) varázsolnak a pálcá végére a diákok, az *Exlukkops!* kimondásakor tárgyakat tudnak egyik helyről a másikra mozgatni (ennek előtagja az *ex-* 'ki' jelentésű szó). A *Lepere!* víztaszító szó viszont magyar gyökerű, a *lepereg* ige vált varázsigévé – az eredetiben *Impervius!* (impregnál?) van. A halált hozó varázsigé, az *Avada Kedavra!* keleties hangzású (vö. *abrakadabra*), egyszerűen azonban a latin-angol *cadaver* 'holttest' főnévre is utal.

A főnevek nagy csoportját alkotják az intézménynevek: *Mágiaügyi Minisztérium* felügyeli az iskolát, egy tanszer- és könyvesbolt a *Czikornyai és Patza* néven ismeretes. Nagyon szellemes a két utóbbi szó: a régiesített *cikornyás* és *paca* szavak kétféle írásmódra utalnak. Az egyik a szép, cirkalmas írás, a másik a pacákkal teli. Más üzletek, vendéglők is a varázslók világához igazodó nevet kaptak: *Gringotts Varázslóbank; Foltzott Út, Három Seprű* (kocsmák).

A földrajzi nevek között vannak valóságosak is: *London, Írország, Franciaország, Párizs, Egyiptom, Románia, Bulgária*. Ez utóbbi ország nem a valóságos helyen, délen található, hanem messze északon. Képzletbeli viszont az iskola melletti falu neve, a *Roxmorts* (az eredetiben *Hogsmeade*). A Londonban élő muglik számára láthatatlan az *Abszol út*, ahol a varázslónép végzi nagy bevásárlásait. *Azkaban* pedig börtönsziget.

Áttérve a köznevek csoportjára, mindenekelőtt néhány érdekes tárgyat sorolok

fel a regények világából. A varázslóvilág kellékei, pl. a varázspálcá, üst, varázspor nem újak, s nem különösebben meglepő a *bagolyposta* sem (a galambposta mintájára). A *gyanuszkóp* és kicsinyített változata, a *zsebgyanuszkóp* már nagyon hasznos lenne a mi világunkban is. Ezek a tárgyak ugyanis jeleznek, ha a közelünkben rossz szándékú ember van! A kocsmában *vaj-sör-t* lehet inni, fegyverként többek között *trágyagránát*-ot használnak. *Hop-por*-ral szelidíthetjük meg a tüzet a *hoppánálás*-kor (lásd később!).

A varázslóiskola növendékei bentlakásos intézményben tartózkodnak, az otthoniaktól gyakran kapnak levelet. A levelek egy különleges fajtája a *rivalló* (rárivall, szídalma, rákiabál), amely a kibontásakor hangosan közvetíti a levél tartalmát. Főleg a szülők küldenek ilyet a csemetéiknek. Rowling a kiabáló szövegeket mindig nagybetűsen írja, így érezteti az indulatokat.

E világban a *boszorkány* egyértelműen csak nőket jelent, a *varázsló* pedig férfiakat. A varázstalan embereket *mugli*-nak nevezik. A megszokott mitikus lények, kísértetek mellett (pl. *manó, mumus, lidérc, vámpír, vérfarkas, unikornis, sárkány*) újakkal is szolgál Rowling: a *hippogriff* különleges ló-sas keverékű állat. Félelmetes, kísértetszerű lények a *dementor*-ok, akik börtönőrök, hóhérok is, mert kiölik az emberből a boldogságra való hajlamot.

Harry Potter világában pénzért vásárolnak: *galleon, sarló, knút* a hivatalos fizetőeszköz. A háromféle pénz a három különböző fordítási megoldásra példa. Az első az eredetihez hasonlít, a második magyar szó, a harmadik pedig csak az írásképet igazítja a magyarhoz.

A pénzegységek átváltásával áttérhetünk a számnevekre. 1 galleon 17 sarlót, 1 sarló pedig 29 knút ér. Ha a régebbi angol pénzegységekre gondolunk, nem nagyon lepődhetünk meg ezen. Annál érdekesebb viszont a *9 és háromnegyedik vágány*, ahonnan Roxfortba lehet vonattal eljutni.

A legtöbb új szó tehát a főnevek csoportját bővíti. Kevés új igét lehet találni, egyet azonban nagyon ötletesnek tartok. A *hoppánál* és párja, a *dehoppánál* tökéletes megnevezése az egy pillanat alatt való helyváltoztatásnak. A magyar kifejezés a „*Hipp, hopp, ott legyek, ahol akarok!*” varázsigét is felidézi. Az indulatshozhoz kapcsolt ige képzők a mozzanatoságot érzékeltetik, a visszaútra vonatkozó *de-* latinos előtag is találat!

A fenti példákkal közel sem merítetem ki a témát, a szókincs vizsgálata csak egyike a lehetséges nyelvészeti vizsgálatoknak. Rowling az új szavaival (is) új világot teremtett. Érdekes lenne, ha a fordító is beszélne a fordítási ötleteiről, nehézségeiről, hiszen a Harry Potter-regények magyar sikeréhez és új szavainak terjesztéséhez ő is hozzájárult.

Dede Éva

Guzmics Izidor és Pannonhalma

Balázs Géza cikke (ÉA. 2001/3.) érdemeihez méltóan köszönti Szent Márton-hegy kolostorát. Pannonhalma névadójaként Guzmics Izidort is megemlíti.

Hogyan született a *Pannonhalma* név?

Pannónia római provincia volt, a Dunántúlra terjedt ki. Szent Márton püspököt (316 körül született, 397-ben Tours püspökeként hunyt el) Szombathely is, Pannonhalma is szülőföldjének vallja. Az 1995-ben kiadott Szentek élete (Pantheon, Bp.) a Pannonhalma melletti *Pannonia Sicca* nevű római települést jelöli meg szülőhelyül. Nem véletlen tehát, hogy a közeli dombot róla nevezték el. A Földrajzi nevek etimológiai szótára szerint legrégebb elnevezése 1002-ből való: *monasterium sancti Martini in monte supra Pannoniam situm* = a Pannónia [nevű helység] fölötti hegyen levő Szent Márton monostor. Anonymus a magyarok cselekedeteiről szóló művének – talán legtöbbet kifejező – mondatai is erről a helyről szólnak: „Aztán ahogyan így mentek Árpád vezér meg nemesei, Szent Márton hegye tövében ütöttek tábor... Majd mikor a hegyre felháltak, Pannónia szépségét látva igen megörültek.”

A 19. század elejéig az írások *Szent Márton-hegyi kolostor*-ról beszélnek, bár *Pannon hegye* formában említi egy 17. századi protestáns jeremiád („Jajszó, melyben édes hazánk romlását siratja egy poeta”).

A *Pannonhalma* név a 19. század elején született. Hol Kazinczy, hol Guzmics Izidornak tulajdonítják. Pl. az 1998-ban megjelent, Mezei Gyula és Szabenyi Péter nevével jegyzett *A közoktatás rendszere I.* című kézikönyv 60. lapján a szerzők Kazinczy Ferencet nevezik meg névadóként.

Guzmics Izidor és Kazinczy Ferenc levelezéséből nyomon követhető a névadás. Z. Szabó Zászló Guzmics Izidor Gondolatok a nyelvről (Győr, 1992.) című szövegkiadványának utószavában felhívja a figyelmet arra, hogy a *Pannonhalma* helységnév Guzmics Izidor alkotása; hivatkozik is a forrásra: A Guzmics Izidor és Kazinczy Ferenc közti levelezés 1822-től 1831-ig (Esztergom, 1860). Kíváncsi voltam a részletekre, ezért átnéztem a levelezést. Talán az olvasót is érdekli a történet.

Kazinczy és Guzmics között 1822-ben kezdődött a levelezés. A kezdeményező Kazinczy: 1822. szeptember 5-én kelt levelében nagy elismeréssel szól Guzmicsról a Tudományos Gyűjteménybe küldött értekezését dicsérve: „... új fényben ragyogsz, mint példányod, a nagy Herder, ki a legkopárabb mezőket is gyönyörű virágokkal hintette el. Örvendek, hogy elhunytam előtt fényedet láthatam...”

Guzmics szeptember 26-án már válaszol is. *Pannonhegyén* keltezi a levelet, mint 1824 márciusáig mindig.

1824. március 15-i keltezésű az első levél, amely *Pannonhalmán* született. Az utolsó bekezdésben be is vallja, hogy ez a szó az ő alkotása: „Szeretted (sic) én megérdemlem, mert érzem, hogy szeretlek; kérek, mérsékeld erődöt, vigyázz egészségedre, van még reád szükségünk. Ólellek, csókollak! *Pannonhalma* erántad támadt szeretetemből származott még Pesten; azolta senki oly állhatatosan nem él vele, mint Trattner.”

A *Pesten* helymegjelölés a szó alkotásának idejére is utal. Guzmics Izidor 1812-től 1815-ig tanult a pesti központi teológián, tehát erre az időre tehető a *Pannonhalma* szó születése. Tudjuk, Magyar Társaság címen növendéktársasáival irodalmi kört szervezett, merész és lelkes híve volt a nyelvújításnak.

Kazinczy 1824. március 25-én kelt levelében nyugtázza is Guzmics szóalkotását: „Te tehát Pannonhalmon, s a név tőled jő, és érettem. Érezd, hogy szeretlek, s nagyon szeretlek, mert nagyon becsüllek.”

1824-től Guzmics Izidor Kazinczyhoz írt levelei *Pannonhalmán* kelteződnek, csupán egyszer ír *Pannonhalmont*. Szeretném, ha Guzmics névadása nemcsak szakmai berkekben volna ismert, hanem a közvéleményben is tudatosulna.

Baksa Péter

A Nyelvi utazás *Pannonhalmán* című írásomban Győrszentmárton helyett tévedésből Győrszentiván szerepelt. Köszönöm szerzőnk és több olvasónk észrevételét! B. G.

A Jósika meg a Sigray utca

2001. október 29-én a televízió Szószóló című műsorában foglalkozott Grétsy László és Balázs Géza a *Dessewffy* család-, ill. utcanév helyes kiejtésével, a „*dezsőfi*”-vel. Több téves kiejtésű család- és utcanév van még forgalomban, amelyeket érdemes szóvá tennünk. Ott van a Jósika Miklós utca Budapesten: ezt az ott lakók nagy többsége, az írásképek megfelelően, *s*-sel mondja, holott „*józsika*” a helyes kiejtés. S itt nemcsak a magyar történelmi regény atyjáról, a forradalom és szabadságharc után Brüsszelbe bujdosott neves erdélyi íróról van szó, hanem családjá több írótagról is, ha azoknak nem is őrzi utca a nevét: az író második felesége, Podmaniczky Júlia, aki férjéről *Jósika* Juliának is nevezte magát, a regényíró unokaöccse, az újságíró *Jósika* Kálmán szintén *s*-sel írta, de *zs*-vel ejtette nevét.

A nyíregyházi múzeum és kórház névadója, a jeles orvos és antropológus is *s*-sel használta a nevét, *Jósa* Andrásnak írva azt, de *zs*-vel ejtette, mivel a régi magyar helyesírásban a *zs* hangot *s*-sel jelölték, gyakran hiányjellel. Nagy nyelvtudósunk, *Pais* Dezső is *s*-sel (és *i*-vel) írta a nevét, de azért „*pajzs*”-nak mondjuk. A jeles erdélyi eredetű rajzművész, *Dési* Huber István nevével is hasonló a helyzet: „*dézs*”-nek ejtendő; az erdélyi *Dés* város neve rejlik benne, ez meg egy *Dezső*, *Deső* személynévre vezethető vissza; sok innen eredő, származó család *zs*-vel is írja nevét (pl. *Dézi* Lajos, a kiváló irodalomtörténész). A *Dózsák* is gyakran írják nevüket a korábbi írásgyakorlatnak, helyesírásnak megfelelően *Dósa*-nak (a családnév a *Dávid* keresztnév becézett alakja), s a *Dósay* – *Dósa*i családnév is *zs*-vel volna ejtendő, mivel a jázságl *Jászdózs*a helynévből keletkezett, ámbár a helyiek *Jászdósa*t, *Dósa*t, *dósa*i embert mondanak. A *Sigmond* (*Zsigmond*), a *Sigó* (*Zsigó*) családnév *s*-e is a mai *zs* hangot takarja, akárcsak a *Sídó* vezetéknevében, amely legtöbb esetben a Mózes-hitet követő szombatos, „*zsídózt*” jelentett.

S itt nem árt figyelmeztetnünk néhány idegen családnév helyes kiejtésére is. A Magyar Tudományos Akadémia 1945 óta a *Roosevelt* téren áll, s ezt a legtöbb ott lakó, de a nem ott lakók is „*rúzevelt*”-nek mondják. Az angol(os) kiejtésnek valóban ez felel meg, de az amerikaiaknál mindig a családban használatos, elfogadott ejtőmód az irányadó, s így a tér neve nálunk is „*rózevelt*”-nek ejtve helyes.

Az Akadémia tagja, a kiváló atomfizikus, aki már 1946-ban Újpestről, az Egyesült Izzó gyárból fölvetve házilag készített radarkészülékkel

a kapcsolatot a Holddal, *Bay* Zoltán (ma már iskola, kutatóintézet is őrzi itthon a nevét) *y*-nal írt családnévnek helyes kiejtése „*baji*”, noha sokan tévesen „*baj*” Zoltánt mondanak. (A Bihar, Szabolcs és Komárom megyében is előforduló *Baj* helynévből eredeztethető a családnév. Az más dolog, hogy amerikai emigrációjában a washingtoni egyetemen s a közéletben a nem magyarok angolosan „*béj*”-nek ejtették a nevét.) S az *y*-ra végződő magyar családnévekről szólva meg kell említenünk még, hogy több (!) *y*-ra végződő nevet gyakran tévesen ejtenek ki: a híres orvos- és tudóscsalád, a *Verebély* az utolsó betűre, az *y*-ra két pontot tett, ezzel figyelmeztetve, hogy a név „*verebéli*”-nek, nem pedig „*verebély*”-nek ejtendő. Hasonló a helyzet a *Kerkapoly* családnévvel is: ez is „*kerkapoli*”-nak mondandó, nem pedig „*kerkapoly*”-nak. A *Kiszely* család tagjai viszont – bár nem használnak két pontot az *y* fölött – általában „*kiszeli*”-nek nevezik magukat, de akadnak, akik „*kiszely*”-nek ejtik nevüket.

S végül még egy család- és utcanév is megérdemel egy mondatot: az *Eötvös* József nevét viselő utca és kollégium s a fia nevét hordozó egyetem a régi, középkori eredetű írásmódnak megfelelően a mai kétpontos *ő* helyén *eo* betűpárt használ, s akadnak, akik az írásképp alapján „*e-öt-vös*”-t mondanak. Hasonló a helyzet az *Eöry*, *Eöri* s az *Eörsy*, *Eörsi* családnévvel is (az *eo* betűpár az *Eöry*-ben hosszú *o* hangot jelöl). Középkori eredetű az *e* hangnak *eo*-vel való jelölése is, pl. a *Veér*, *Beér* családnévben, s az *o* is csak egyszerűen hosszú *o*-t jelöl a *Joó* vagy a *Soós* családnévekben. A híres nyelvész és csillagászt adó Ponor *Thewrawk* család nevében az *o* hangot régiesen *e* és *w* betűkapcsolat jelöli, s a név kiejtése természetesen „*török*”. Régi, középkori eredetű a *cs* hangnak *ch*-vel történő jelölése is, mint a *Kovách*, a *Gerevich*, a *Damjanich*, a *Zichy* család nevének esetében, vagy a híres földrajztudós, *Chalnoky* Jenőében. S itt érdemes még megemlítenünk egy régi protestáns írócsaládot is, amelynek tagjai nevüket *Aachs*-nak írták (id. és ifj. *Aachs* Mihály); ennek helyes kiejtése „*ács*”, noha többször tévesen „*aksz*”-nak mondják. Ismertem egy református lelkészt, aki *Achs*-nak írta s „*aksz*”-nak ejtette a nevét, pedig alkalmasint az „*ács*” lett volna a helyes ejtés. Az *ács*, *Áts* nevének között vannak, akik régi helyesírási hagyományt követve *Aách*-nak, *Aács*-nak írják nevüket, de természetesen ez is „*ács*”-nak ejtendő.

Szilágyi Ferenc

A baba neve

Ezt a címet adtam előadásomnak az V. Közép-európai Babakonferencián. Az 1997 óta évente Győrben megrendezett konferenciáról 1998-tól van tudomásom. Ezekon a kétnapos összejöveteleken a bababarátok találkoznak, és kicserélik tapasztalataikat

a babakészítéssel, a babák korhű és népviseleti öltöztetésével, gyűjtésével kapcsolatban, és megtartják a babakészítési és -öltöztetési versenyt. A konferenciára, amelynek a győri Zichy-palotában működő családi intézet ad otthont, Keglovich Ferencné igazgató hívott meg, hogy beszámoljak a játéknévek gyűjtésének eddigi eredményeiről.

Előadásom címe csak a babára utalt, de a gyűjtés igazában az antropomorf és a zoomorf játékok nevére vonatkozik. Hajdú Mihály javaslatára így az adatközlésből a fiúk sincsenek kizárva.

A Miskolci Egyetemen eddig tizenkét szeméremi dolgozatban és egy szakdolgozatban egyenként száz kérdőív alapján gyűjtöttük az anyagot az általános és középiskolás korosztály körében.

Pacza Tamásné Bényei Adrienn tanárnő Putnokon gyűjtötte szakdolgozatának anyagát 1997-ben Alexandrá-tól Zsebi-ig. Az általa gyűjtött száz név: *Alexandra, Alíz, Apévka, Aranyos, Barbara, Kerol, Bettina* (2 esetben), *Böbe baba, Bömbi, Brumi* (3 esetben), *Brumi maci* (2 esetben), *Bubu, Buci, Buci baba, Cigány, Cili, Csipi* (2 esetben), *Csoki, Deal, Dorottya, Döme, Dönci, Drakula, Eszti baba, Evelinke, Füles, Gréti, Hajnalka, Hajni, Höfi, Inci-Finci, Katalin, Katalinka, Kati, Kroki, Kukuc* (2 esetben), *Kutyuli-Mutyuli, Lilla, Linduska, Maci, Maci-Laci* (2 esetben), *Maki, Manuele, Marcella* (2 esetben), *Marci, Mária, Mary, Matyi, Melinda, Móki, Moncsi, Moncsicsi baba, Mudi, Mufi, Muki, Nunu, Nunu, Papi, Pepita, Peti, Petike, Petra, Picur, Pindur, Pingu, Piroska* (2 esetben), *Plútó, Plüssi, Pöci, Pöndöri, Pufi, Pumukli, Rick, Rita, Robi, Róka Rudi, Rókica, Rófi, Sári, Sindy* (3 esetben), *Szabina, Szipi, Szösz, Szultán, Tigriske, Tomi, Trombi, Vuk, Zoty, Zsebi*.

Ezek a névadatok további magyarázatok nélkül is tartalmaznak névtani érdekességeket. Pl. sok esetben a társadalmi gyakorlatban használt keresztnév vagy változata szolgál a játék nevéül (többek között *Marcella, Marci, Petra, Tomi*).

Átvitellel keletkeznek azok a nevek, amelyek kapcsolatban vannak az ajándékozóval (*Manuela* az ajándékozó lánya után; a tulajdonos nevéből: *Böbe baba*; kórházi szobatárs neve: *Gréti*; ikertestvér nevéből: *Katalinka*; az apa juhászcutyájának neve: *Mudi*), film, tévéműsor adta a név ötletét (*Deal, Drakula, Inci-Finci, Linduska, Maci-Laci, Pingu, Plútó*), egyszerűen csak tetszett a név (*Dorottya, Kukuc, Peti, Picur*). A *Höfi*, a *Nunu* és a *Mufi* egyéni leleménynek tűnik. Megnevesítés eredménye a *Plüssi*. Két teljesen különböző jeltárgyra utal a *Csipi*. Az egyik esetben egy maci alakú, a másik esetben egy csirke formájú játéknak a neve.

Győri előadásomban sorra vettem a kérdőív kérdéseit, indokolva a várható eredményt. Tanulságosnak és a kor szokásait tükrözőnek látszik, hogy szinte nincs is saját kezűleg készített baba a gyerekek tulajdonában.

Vittem magammal a kérdőívől jó néhány példányt, de az előadásom szövegében is közzétesszük (megjelenik a Magyar Bababarátok Egyesületének Hírlevelében), kérve, ha valakinek kedve támadt saját személyében vagy tanítványaival bekapcsolódni a gyűjtésbe, másolja ki a kérdőívet A/4-esre nagyítva, a sokszorosítás előtt a gyűjtő adatait kitöltve, kikérdezve vagy kitöltve (nagyon kicsiknél inkább saját magunk töltjük ki), de elsősorban a nagymamák és dédanyák korosztályát megcélozva, és küldje el címre (4028 Debrecen, Nagyerdei krt. 20.). Ha ugyanis össze akarunk állítani egy 20. századi

játéknév-tárat, szükség van az idős és idősebb és a még elérhető legidősebb korosztály adatszolgáltatására is.

A kérdőívet itt is közreadom (lásd középen, keretben).

A nyelvészeti/névtani feldolgozás még több adat birtokában szilárdabb alapokra kerülhet. Megmutathatja a játék tulajdonosának vagy családjának nyelvi kreativitását, a gyerek játékára és a gyerek-játék kapcsolatára való odafigyelést, esetleg a névhasználat területi megoszlását. A névanyag alapján következtethetünk az elnevezők névzítésére és a névdivatra.

Kérem és várom minél több válaszoló adatszolgáltatását.

Kornyané Szoboszlay Ágnes

I.	Az adatgyűjtő neve:	Életkora:	Hol tanul: .....
II.	A baba/játékállat tulajdonosának neve:	Születési helye és éve:	Iskolai végzettsége: .....
			Foglalkozása: .....
III.	A tulajdonos lakhelye gyermekkorában:		
IV.	A tulajdonos babájának/játékállatának neve:		
	Típusa:	Származási helye:	Mérete: .....
V.	Miért ezt a nevet adta:		
VI.	A baba/játékállat tulajdonba kerülésének körülményei (húzd alá a megfelelőt!):		
	1. Ajándékozás		
	Kitől kapta:	Milyen alkalomból:	
	2. Vásárlás		
	Milyen alkalomból vásárolták:		
	3. Készítés		
	A készítő neve:	Miből készült:	
VII.	A névadás magyarázata. Ki adta a baba/játékállat nevét? (Aláhúzni!)		
	1. Ajándékozó 2. Tulajdonos 3. Készítő 4. Családtag 5. Egyéb		
VIII.	Megváltoztatta-e babájának/játékállatának nevét: 1. Igen 2. Nem		
	Ha igen, mi volt a névváltoztatás oka:		
	Eredeti név:	Új név:	
IX.	A tulajdonba kerülés ideje:		
X.	Babáját/játékállatát a mai napig megtartotta: 1. Igen 2. Nem		
	Ha igen, miért:		
XI.	Szereti a babáját/játékállatát? 1. Igen 2. Nem 3. Nem tudja		
	Miért:		
XII.	A baba/játékállat viselete/ruházata:		
	1. Saját készítésű 2. Népviselet 3. Vásárolt 4. Egyéb		
XIII.	Egyéb történetek, emlékek a babával/játékállattal kapcsolatban:		
	.....		

A zene szava

A Szószóló című nyelvvelő televíziós műsor egyik 2001. júliusi adásának Illényi Katica hegedűművész volt a vendége. A hegedű kapcsán Balázs Géza műsorvezető szólt arról, hogy ennek a hangszernek „szava” van, azaz a köznyelvben általános használatú a *hegedűszó* metafora.

Valóban csodálatos hangszer a hegedű, művész kezében *szólni* tud az emberhez az érzelmek legszélesebb skáláján. De hát vannak sokkal egyszerűbb, kisebb hangterjedelmű hangszerek is, amelyek hallatják *szavukat*. „Utolszor látlak én, szívem szép tavasza, / Utolszor szólt itten furulyám panasza” – írta Petőfi a János vitézben. Bizony, a hegedűhöz képest igénytelen hangszer a kis pásztorfurulya, mégis tud panaszkodni, de persze, ha kell, akár dévajkodni is. Vagy idézzük Arany János Népdal című versét: „Duna vizén lefelé úsz a ladik, / A ladik, / Róla muzsikaszó, guzlicaszó, csimpolyaszó / Hallatik.” Az Arany által megénekelte egyszerű népi hangszerek zenei értelemben nemigen beszélde-
sek, lám, mégis *szavuk* van.

Valószínű, hogy a *muzsikaszó*, *zeneszó* eredetileg nem hordozta azt a többletjelentést, amellyel ma bír, tudniillik a művészi szintű esztétikai gyönyörködtetést, egyszerűen csak a hangadást jelentette, azt, hogy szó a hangszer. Ma ez már inkább minőségi kategória, lásd például néhány zenei rádiós vagy televíziós műsor címét vagy a Magyar Kórusok és Zenekarok Szövetségének lapját: *ZeneSzó*.

A nyelvtörténetből tudjuk, hogy a szó ősi örökség az ugor korból. Egyik képzett alakja, a *szózat* egy 15. századi adat szerint (Jókai-kódex) *hangzás*-t, *hang*-ot is jelentett. Van olyan nyelvokron népünk, ahol a szó ottani megfelelője *dallam*.

A mai magyar nyelvben „hangszeres” összetételeiben köztisztviselő a *hegedűszó*-n kívül a *síp*-, *dob*-, *duda*-, *kürt*-, *trombitaszó*. Nem találunk példát ugyanakkor, mondjuk, a *hárfá*-, *csembaló*- vagy *zongoraszó*-ra. Vajon nem a nép által egykor legszélesebb körben megismert szólóhangszereknek van „szavuk”? Alapos kutatás talán választ tudna adni erre. Mindenesetre a népköltészet, a népnyelv gazdag ilyen jellegű példákban.

„Szóból ért az ember” – tartja a közmondás. Hozzátehetjük: zene-szóból is. Shakespeare bölcs gondolata szintén ezt sejteti: „Nincs olyan dühös, nyers és bamba lény, hogy át ne formálná kissé a zene.”

Gerendeli György

PALÁNTA

Az értelmező szótár „melegágyban, meleg helyen magról átültetésre nevelt fiatal növény”-t ért rajta, megjegyezve még azt, hogy latin eredetű szavunk. A rómaiak *planta*-t írtak és mondtak, ehhez adtak eleink egy ejtéskönnyítő *a*-t: a *p* és az *l* torlódását kiküszöbölendő.

Cicero és Caesar ékes nyelvén ilyesfélét jelentett a *planta*: növény, csemete; bujtás, dugvány, oltóág. Napjainkra a Magyar szókincstár az *ültetvény*-t rögzíti elsődleges szinonimaként. Hozzáteszi azonban, hogy – jelentésmódosulásként, átvitt értelemben – *emberpalánta*, gyerek, kisgyerek értelme is kialakult. Érdekes tehát, hogy a palánta önmagában továbbra sem ér föl gyerekekkel, kisgyerekekkel. Utótagként viszont számos – kedveskedő – összetételre adhat alkalmat, lehetőséget. Nem beszélve stílári hatásáról.

Kis *tuóspalánta!* – hallottam néhány-szor olyan (kis)gyermekre, aki szívesen bujtja a könyveket. De olyanra is alkalmazták már, aki örömet sürgölődött a felnőtt társaságában, és ennek eredményeképp nem kisebb tudománynak a fortélyait sajátította el, mint a – sakkozását. (Ez esetben mesterei méltán megérdemlik a *tuós*, de legalábbis a *tuór* minősítést.)

Kedves kis *tündérpalánta!* – cuppan-tott egy pusztit a kislány homlokára a távoli nagynéniféle. A *tündér*-nek itt nem a mesebeli elsődleges jelentésére kell gon-

dolnunk! Választékosabb megfogalmazásban, átvitt értelemben a csodás szépségű, elbűvölően szép, fiatal nő értendő e megnevezésen. Nyilván az édesanya sugárzó egyénisége is befolyásolta a megnyilatkozót, s így az az ő tulajdonságát, kedvező adottságait kivetítette a kisleányára is. Mindenesetre: telitalálat a *tündérpalánta*. Nyeresége nyelvünknek.

E sorok írója ugyancsak volt *-palánta*. Jó régen: fél százada. A 48-as fűziót követően az addig szocdemes apám is „benn maradt”. El-eljárogatott a párt ilyen-olyan gyűléseire, rendezvényeire. Egy este nem a *kisfiam!*-mal fordult hozzám a cukor-járandóságomat átadva, hanem jót nevetve ezt mondta: „Na gyere ide, te, *bolsevikpalánta!*”. Kommentár talán nem is kell hozzá. Legfeljebb az: a rómaiak *planta* szava fogalmi, föltételező kapcsolatban volt a *semen*, *seminis* (szémen, szeminisz) szóval, mely a magot jelentette. Apám meg egyenest a pártösszejövetelről tért haza, amit – ugyanezen tőből – *szeminárium*-nak hívtak. Legalábbis akik a jövőndő *magvetői*-nek vélték magukat.

Néhány év múlva már dúdolhattam az úttörődalt: „Jó a *gyerekeknek* nálunk...” Ennek az egyetlen sornak az igazát manapság sem vitathatom el. Nyelvőrszemmel nézve: biztos, hogy jó nekik. Mert: mindenféle *palánták* lehetnek.

Holczér József

Hétköznapi nyelvrontásai

Az *Újpressz* című hirdetőújság ingyen osztogatott különkiadásának fejléce alatt a *Grátis* feliratot olvasom. Elvégre, ha már lehet *-pressz*, miért ne lehetne *Grátis* is, hogy újabb jól irányzott ökölcspást mérjünk a magyar nyelvre.

A nyári kiárusítást az áruház *sale* szóval hirdeti, a kiadó üzlethelyiség ablakában pedig *to let* szövegű tábla áll. Az újságosbódé tarka kínálata előtt megállapítom, hogy az utolsó időben ugyancsak elszaporodtak nálunk az angol nyelvű kiadványok. Közélebb lépve rájövök, hogy csak a címük idegen, egyébként magyarul írják őket. De még ez is kétséges.

A *Free* címet viselő magazin címlapján az olvasók érdeklődésének felkeltésére a következő szöveg szolgál: „Minden, ami *dance*.” Ezek után már nem is tudom, milyen nyelven készül ez a képes folyóirat.

Történik pedig mindez Magyarországon, ahol a néhány nemzeti kisebbségtől eltekintve mindenkinek magyar az anyanyelve. Egyébként az említett kisebbségek között sincs egy sem, amelyik anyanyelvének az amerikai angolt tekintené.

A felnövekvő fiatal nemzedék képviselői közt már szinte csak olyanokat

találok, akiknek keresztnéve *Roland*, *Patrik*, *Ivett*, *Nikolett*, *Zsanett*. Szinte hátborzongató, amikor olyan magyar fiatalemberrel találkozom, akit *Valentin*-nak, és olyan lánnyal, akit *Barbara*-nak hívnak. Mindkét névnek van ismert magyar változata, a Bálint és a Borbála. Ha ez a szokás tovább folytatódik, ma holnap Istvánok helyett *Stephan*-ok vagy éppen *Steve*-ek, a Jánosok helyett *John*-ok vagy *Jean*-ok fognak közöttünk járkalni.

A közelmúltban megint szó esett a nyelvtörvényről.* Ideje lenne már nemcsak a cégek, hanem az emberek nevére vonatkozóan is megfelelő intézkedéseket hozni a magyar nyelv egyre erősödő, sok esetben már tudatossá váló rontása ellen. Nem csupán a cégek nevét kellene szabályozni, hanem a kirakatokba és hirdetésekbe helyezett szövegeket, a magyar nyelvű sajtótermékek címét is, ha az egyre erőszakosabbá váló amerikai globalizáció ellenére meg szeretnénk még tartani magyar nyelvünket.

Vezényi Pál

* Erre I. e számunk Hírek rovatát a 17. oldalon (a szerk.).

TIPIKUS HELYESÍRÁSI HIBÁK

Helyesírásunk állapotának vizsgálata mindig időszerű, hiszen több tényező is befolyásolja alakulását. A tíz év óta zajló gazdasági és társadalmi változások tükröződnek a nyelvhasználatban, így az írott nyelvben is. A gazdasági és társadalmi változások egyik következménye, hogy egyre több olyan nyomtatvány jelenik meg, amelyet a kialakuló piaci viszonyok hívtak életre. E kiadványok megjelenítéséhez, terjesztésükhöz és felhasználásukhoz gazdasági érdekek fűződnek.

Ilyen kiadványok: a hirdetési újságok (Szuperinfók), a különféle szórólapok és termékismertetőik. Ezeket az információs sajtótermékeket és tájékoztatókat nagyon sokan veszik kézbe. Helyesírásuk azonban erősen kifogásolható, így sokaknak mutatnak rossz példát. (Egy szemüveg vásárlására biztató szórólapon kilenc helyesírási hibát találtam. Egy másikban húsznál is többet.)

A számítógépes technikával szerkesztett újságdalokon igen sok az elválasztási hiba, pedig hibajelző programok is léteznek. Az egyik nagy példányszámú napilapból való a következő két példa. Az egyik: „Az elvi differenciák miatt nem tagadhatjuk meg az *esé-lyt*...” Az elválasztáskor az *ly* és a *t* került a következő sorba. A másik: „Gabi és Zsuzsa is ... szívesen lennének *bébic-sőszök*.” Itt a *cs* hangot vágták széjjel az elválasztáskor, és azt sem vették figyelembe, hogy a *bébic-sősz* összetett szó.

A korábbi időszakoknál is jelentősebb az idegen nyelvi hatás, elsősorban az angol nyelv. A továbbiakban részletezendő ún. nagybetűs írásnak is valószínűleg ez a magyarázata.

Milyen jellemző hibafajtákat találtam vizsgálódásaim során?

1. Az elválasztás furcsaságairól már szóltam.

2. Az utóbbi időben figyeltem fel arra a furcsa jelenségre, hogy némelykor szabálytalanul írják le a hosszú kétjegyű mássalhangzókat.

Egy egészségügyi szaklapból való az alábbi mondat: „... reggel fáradtan *összetörten* ébredt...” (Tehát: *ssz* az *ssz* helyett.) Még egy példa a hosszú sz hibás írására. Egy termékismertetőben ez volt látható: „*Fogyaszson* naponta háromszor...” (Itt is *sz + sz* szerepelt az *ssz* helyett.) Egy napilapból pedig ezt a példát idézem: „Éppen *anynyira* vonatkozik ez a magyarokra, mint az osztrákokra...” (Tehát: *nny* helyett *nny*.)

Vélhetően az a magyarázata e jelenségnek, hogy a számítógépes program „gépiesen kettőz”, nem veszi figyelembe az egyszerűsítés alapelvét.

3. Sok hiba tapasztalható mostanában az eredetileg cirill betűs (pl. az orosz) nevek helyesírásában. Úgy látszik, hogy ebben is érződik az idegen nyelvi hatás, ti. az angol vagy a német nyelv átírását követik a magyar nyelv helyesírási szabályzata helyett.

Egy zeneszerzőket ábrázoló rézkarcosorozaton szép nagy betűkkel van kiírva: *Peter Csajkovszkij*. Nem *Pjotr*, nem *Péter*,

hanem *Peter* – ékezet nélkül. Ha kiírjuk például, hogy Johann Sebastian Bach, akkor illenék az orosz zeneszerző nevét is helyesen írni. Tehát: *Pjotr Iljics Csajkovszkij*.

Gyakori orosz név az *Alekszandr*, ill. a *Makszim*. Ezeket gyakorta írják, hibásan, *x*-szel. Egy megyei lapban a következő jelent meg: „E napon született 1903-ban *Alexandr* Bek szovjet-orosz író...” A következő példában másképpen írták rosszul, mert egy filmismertetőben ez állt: „A komisszár című film (1967) rendezője *Alekszander* Aszkoldov...” A televízióban a Jegor Bulicsov írójának neve *Maxim* Gorkijnak volt írva.

Feltehetően idegen nyelvek hatására pontatlanul írják a lágy mássalhangzóval ejtendő orosz szavakat. Egy magazinból való a következő példa: „*Arkadij* Litkin nyugalomba vonult elektromérnök...” Helyesen: *Arkagyij*. Ilyen még a *Valentyin* helyett a *Valentin*.

Az oroszban lágyan ejtett mássalhangzókat kiejtés szerint írjuk át, mivel a magyar ábécében van *ty*, *gy*, *ny* hang.

Előfordul, hogy az oroszban *s*-nek írt és mondott betűt, illetve hangot *s*-sel írják át. Egy napilap cikkéből: „Itt a nagy nevek közül csak a *samarai* Konsztantyin Tyitov marad egyelőre ki...” (*Szamara, szamarai* – ezeket a földrajzi neveket *sz-szel* írjuk.)

4. Időszerű helyesírási probléma az ún. nagybetűs írás. Ez előfordul mind az államnevek, mind az ünnepek nevének, mind a könyvek címének írásában. Feltűnően sokszor látni a reklámok szövegében.

Egy nyelvemelő műsorban így jelent meg a képernyőn: *a Német-Római Császárság*. A *római-t* nagybetűvel írták. Egy ismeretterjesztő műsorban pedig a *Német-Római császár támadása* felirathatban a *német*, ill. a *római* szavakat is nagy kezdőbetűvel írták. Ugyancsak ismeretterjesztő műsorban volt látható a képernyőn az *Árpád-Ház*. (Itt a *ház* szó kisbetűvel írandó!)

Előszérrettel írják nagybetűvel az ünnepek nevét a képeslapokon. Pl. *Boldog Új Évet Kívánunk!* (Minden szót nagybetűvel írnak.) Egy hirdetésben olvasható: „Ne feledje a közelgő Anyák napját!” (Az *anyák* szó nagybetűvel kezdődik.) Egy másikon: „Szívűből jövő ajándékok Anyák Napjára.” (Mindkét szó nagybetűvel volt írva.)

A helyesírási szabályzat 145. pontja szerint kis kezdőbetűvel írjuk az ünnepeket, a nevezetes napokat, noha ezekhez erős érzelmek fűződnek.

Kiegészítésül még két példa. Az egyik az írott sajtóból való: „A nyugdíjasok *Nő-napi* rendezvényének támogatói voltak...” A másik egy bank hirdetéséből: „*Az Ötven Éves Bank*.” Egy tiltakozó mozgalom jelmondata pedig így jelent meg a tévé képernyőjén: „*Ne Vásárolj Nap!*” Az első példában csak az ünnep nevét, a másik kettőben mindegyik szót nagy kezdőbetűvel írták. (Az egyéb helyesírási hibákat, pl. az *övenéves* különírását most ne is említsük!)

A nagybetűs írás hibái lelhetőek fel azon tulajdonnevek helyesírásában is, amelyekben az intézménynévi jelleg kevésbé érvényesül. Ezért láthatók ilyen feliratok: *Lehel Filmszínház*, *Liget Fogadó*, *Oroszlános Kút Étterem*, *Gerbeaud Cukrászda*, *Kehely Vendéglő*. A *filmszínház*, a *mozi*, a *fogadó*, az *étterem*, a *cukrászda*, a *vendéglő* stb. szavakat tulajdonnév elemeként is kis kezdőbetűvel kell írni.

A könyvcímek írásában is megjelent a nagybetűs írás. Több helyütt olvasható kételemű címeknek effajta írása: *Magyar Szóikincstár*, *Nemzeti Alaptanterv*, *Halotti Beszéd*. Mindhárom esetben szabályosan kis kezdőbetűvel kellene írni a szókapcsolat második tagját.

5. A sajtónyelvben, valamint a köznapi nyelvhasználatban nem ritka az egybe-, illetve különírás szabályainak megsértése.

Sajtónyelvi példák: „A hatvanórás *vasutas sztrájk*...” (Nem minőségjelzős szerkezet, tehát egybeírandó!) „A *gyakorló lövedék* a zászlóshajó fedélzetét érte...” (A *gyakorlólövedék* szót egybe kell írni!)

A televízió felirataiban is előfordulnak ilyen típusú hibák. Például: *igazságügy miniszter* (kötőjellel kell írni!), *angol tanár* (foglalkozást jelöl, tehát egybeírandó!), *gyakorlati oktatásvezető* (helyesen: *gyakorlatioktatás-vezető*). Hirdetések szövegéből: *Valentin nap* (hiányzik a kötőjel), *Valentin-Napi* (van kötőjel, de nagybetűvel írták a szerkezet második tagját).

Az üzletek felirataiban – hibásan – különírják az összetartozó elemeket. Ilyenek: *férfi divat*, *téli kabát vásár*, *bútor bemutatás és vásár*. Továbbá: *autó kijárat*, *fizető parkoló*, *személtáj befizetés*. Visszatérő hiba a *nyitva tartás* egybeírása. Ezen hibák alapvető oka a szószervezetek helytelen értelmezése lehet.

Végezetül arról, hogyan vélekedem az általam vázolt helyesírási problémákról?

Az elválasztás hibái olykor mulatságosak, ám inkább bosszantóak.

A hosszú kétjegyű mássalhangzók hibás kettőzése meghökkentő.

A nagybetűs írás divatos jelenség, gyorsan és széles körben terjed, ezért – úgy látom –, ez az egyik legsúlyosabb hibafajta, mivel olyan szavak nagybetűs írását is okozhatja, amelyekben sem a szavak érzelmi töltése (*húsvét*, *karácsony*), sem az udvariasság (*ön*, *ügyfél* stb.) nem indokolja a nagy kezdőbetűt.

Gömöri Árpád

„... mi beszélünk a legszebben magyarul”

Nyelvjárásgyűjtés Kárpátalján

A Miskolci Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszékének harminc hallgatója és három oktatója 2001. október 9-én háromnapos nyelvjárásgyűjtő útra indult Kárpátaljára. Az egyetemi terepgyakorlaton három kárpátaljai község (Sislóc, Szürte és Nagydobrony) nyelvjárási beszélőinek válaszait rögzítettük hangszalagra.

Adatközlőinket főként az idősebb korosztály tagjai közül választottuk, hiszen célunk elsősorban a nyelvatlasz gyűjtőitől az 1960–70-es években feltárt nyelvjárási alaprétégek, az archaikus nyelvjárást még beszélő idős nemzedék nyelvhasználatának gyűjtése és rögzítése volt. Módszerűen a kérdőívves gyűjtést választottuk, kiegészítve hosszabb folyamatos szövegek felvételével (ezek többnyire néprajzi témákhoz kapcsolódtak).

Az újabb kori nyelvjáráskutatás feladatához igazodva – az archaikus nyelvjárási alaprétégek feltárásán kívül – az adatfeldolgozás során bizonyos szociolingvisztikai változók figyelembevételével változásvizsgálatot is végezhetünk: a nyelvatlasz-korszak kutatói által módszeresen összegyűjtött és rögzített nyelvjárási jelenségek mai helyzetét megvizsgálva, az esetleges változást érzékelve következtethetünk a nyelvjárási jelenségek mai állapotára.

Munkács vára a XVI. és a XXI. században

Kárpátalján szíves vendéglátónk az Ungvári Egyetem Hungarológiai Központja volt, név szerint annak vezetője, **Lizanec Péter** professzor úr és munkatársa, **Antonenkó Miklós** tanár úr. Ők segítettek a szakmai munka megszervezésében, a napi gondok megoldásában, ők rendeltek mellénk segítségül helybeli hallgatókat, akik a kiválasztott községekben elvittek bennünket az alapiskolába, s ott kijelölték adatközlőinket. (Szakmai igényünk csupán az volt, hogy viszonylag jó beszédképességgel és egészséges artikulációs bázissal rendelkező idős embereket – férfiakat, nőket egyaránt – válasszanak ki számunkra.)

A miskolci hallgatók lelkesen kapcsolódtak be a munkába Kárpátalján: sokszor ők kérdezték az összeállított kérdőív alapján, érdeklődő kérdéseket tettek fel a helyi mezőgazdasági, paraszti munkákról, a régi életmódról és életvitelről, érdekelte őket egy-egy tájszó jelentése, sőt a gyűjtés módszerére irányuló megjegyzéseiket is megvitattuk, olykor az adatközlő házához vezető séta közben.

A gyűjtésen kívül a Rákóczi emléket őrző táj és a magyar vonatkozású kulturális értékek is felejthetetlen emlékekkel gazdagítottak bennünket: az erődszerű ungvári vár, az egykori kárpátaljai magyarok évszázados természetközeli életét bemutató falumúzeum, a város fölé magasodó munkácsi vár és annyi más érdekesség.

Szűrtén sétálva egy néni – megtudva, hogy az anyaországból jöttünk azért, hogy az ő beszédüket meghallgassuk –, azt mondta nekünk, hogy „mi itt Kárpátalján szebben beszéljük a magyar nyelvet, mint a Magyarországon élők”, és hozzátette: „mi beszélünk a legszebben magyarul”.

Ez a nyelvjárásgyűjtő út is része volt annak a munkának, amelyre minden, nyelvünket szerető és féltő embert biztat Kányádi Sándor. E sorok írója is hirdeti a költő szavaival a modern Noé feladatát, akinek a bárkára már nem csupán az állatokat kell összegyűjtenie, hanem:

„Be kell hordanunk, hajtánunk mindent.
A szavakat is. Egyetlen szó,
egy tájszó se maradjon kint.
Semmi sem fölösleges.”

Ezt üzeni Kányádi Sándor annak a világnak, ahol a szót félteni és vigyázni kell, ahol minden egyes magyar szót meg kell becsülni. A szürtei nénit hallva, itthon pedig a felvételeket hallgatva úgy érezzük, nyugodt szívvel hagyhattuk ott Kárpátalján élő nemzettársainkat, mert azt tapasztaltuk, hogy híven őrzik, féltik és vigyázzák szép magyar nyelvünket.

Gréczi-Zsoldos Enikő

Az Európai Unió nyelve

Tagadhatatlan, hogy az egyre bővülő és mélyülő európai integráció aligha telhet meg tényleges társadalmi tartalommal könnyen és gyorsan elsajátítható közvetítő nyelv nélkül. Minden jel arra utal, hogy ezt a szerepet az angol nyelv kapja, illetve szerzi meg. Van-e más lehetőség, más nyelv erre a szerepre? Gados László, a lelkes eszperantista szerint igen, s ez természetesen nem más, mint az eszperantó. Ezt fejti ki Virágózzék minden nyelvi soknyelvűségért és egyenjogú nyelvi érintkezésért Európában című könyvében.

A nyelvi kérdés láthatólag világszerte felértékelődik. Az Unesco kijelölte az anyanyelvek napját (február 22.), az Európa Tanács pedig 2001-et a nyelvek európai évévé nyilvánította. Ez sok más kérdés mellett azt is felveti, lehet-e egyenrangú nemzetközi kommunikációról beszélni, a természetes többnyelvűség mennyire lehet hatékony az egyetlen „erőnyelven”, az angolal szemben?

Mint közzismert, az Európai Unióról szóló maastrichti szerződés a lehetőségek széles tárházát nyitotta meg a tagállamok állampolgárai számára. A jogok, amelyek az uniópolgárság intézményéhez tartoznak, lehetőséget adnak az embereknek arra, hogy bárhova utazzanak, bárhol dolgozzanak, éljenek, lakjanak az Európai Unióban. Ámde ezeknek a jogoknak tényleges kihasználásához és élvezetéhez az is szükséges, hogy az emberek képesek legyenek hatékony nyelvi érintkezésre. A nyelvi szükséglet csak akkor elégíthető ki, ha az embereknek anyanyelvükön kívül van egy közös nyelvük is. Az idegen nyelvek tanulásának fontosságát az Európai Unió vezetői különféle okmányokban hangsúlyozzák, nincs bennük azonban a közös nyelv szükségességéről szóló határozat. Csak az, hogy legalább két idegen nyelv elsajátítása célszerű. Az Európai Unió vezető szervei tehát mostanáig nem hoztak határozatot a közös európai nyelvről, de úgy tűnik, az élet már határozott róla: az angol lesz az. De talán van még más lehetőség is. A globalizáció és a transznacionális vállalatok számára a jelen állapot nyelvi szempontból nyilván elfogadható. Bárki másnak, kisebb vállalatnak, magánszemélynek viszont nem teljesen, hiszen ha az illető nem angol nyelvű, minden esetben fizetnie kell, ha tájékozódni akar: vagy a nyelvtanulásért, vagy a fordításért. Talán érthető az érv: az európaiak számára igazságosabb lenne, ha olyan nyelvet használnának, amely egyik országban sem anyanyelve, s egyben kisebb költséggel, gyorsabban, könnyebben megtanulható. Az eszperantó ilyen nyelv.

Nézzük, mik az ellenérvék az eszperantóval szemben? Hiányzik belőle a természetes nyelvek kulturális és történelmi gazdagsága. Egy semleges nyelv, azaz az eszperantó használata hagyomány- és identitásvesztésre vezethet.

Jelenleg még pathhelyezethez hasonló az ügy: az Európai Unió vezető szervei félnek nyilvánosan kinyilatkoztatni, hogy – nagymérvű terjedése miatt – az angol legyen a támogatott és előnyben részesített nyelv. Az Európai Parlamentnek azok a tagjai, akik valamilyen mértékben úgy vélik, hogy az eszperantó könnyíthető és gyorsítható a nyelvi kommunikációt az Európai Unióban, mindössze 94-en vannak a 626-ból, s ez az összesnek 15 százaléka.

Az eszperantó számára legkedvezőbb döntésnek azt tartanám, hogy egyike lehet a hivatalos nyelveknek, de hogy az egyetlen s kizárólagos, arra – lássuk be – igen kicsi az esély.

Minya Károly

A 3. Kossuth-szónokverseny és retorikai konferencia

„A retorika a dialektika párja: mindkettő olyan kérdésekkel foglalkozik, amelyeket valamilyen módon minden ember egyaránt megismerhet, és nem tartoznak semmiféle külön tudományhoz. Ezért többé-kevésbé mindenkinek köze van mindkettőhöz, hiszen bizonyos fokig mindenki megpróbál kijelentéseket cáfolni és indokolni, védekezni és vádolni. A hétköznapi emberek közül egyesek ezt ösztönösen teszik, mások gyakorlással szerzett jártasságból” – írja Arisztotelész Retorikájának bevezetésében (I, 1). A „gyakorlással szerzett jártasság” kétségkívül előnyökhöz juttatja a vitában azokat, akik bizonyítani kívánják saját álláspontjukat, illetőleg cáfolni akarják ellenfeleik állításait; éppen ezért a retorika tanulmányozása feltétlenül hasznos és kívánatos. A 2001. november 9-én és 10-én lezajlott 3. retorikai konferencia témája a klasszikus retorikai bizonyítás volt, a 3. országos Kossuth-szónokverseny résztvevői pedig bemutathták, hogy jártasak a bizonyítás mesterségében.

Az ELTE Tanárképző Főiskolai Karának Magyar Nyelvtudományi Tanszéke három évvel ezelőtt határozta el az évente megismétlődő retorikai konferenciák és szónokversenyek megrendezését.

A tematikájukban egymásra épített konferenciák célja a retorika feladatának megfogalmazása, helyének megkeresése egyrészt modern kommunikációs-internetes világunkban, másrészt a nyelvtudomány régi és új diszciplinái között. A retorika újraértelmezése úgy lehetséges, hogy áttekintjük a klasszikus retorikai hagyományokat és a modern külföldi retorikai törekvéseket, s egyeztetjük őket a hazai hagyományokkal. Ezért viselik a konferenciák és a versenyek anyagát közlő kötetünk a *Régi új retorika* címet (az első kötet már megjelent). A pedagógus-, jogász- és teológusjelölteknek kiírt szónokversenyek célja a közéleti, szakmai, pedagógiai szerepekre való felkészítés; a komplex nyelvhasználat színvonalának emelése; a hagyományteremtés; valamint a felújított középiskolai retorikatanítás segítése.

A harmadik konferenciát és szónokversenyt a tanszék az Anyanyelvpolók Szövetségével közösen rendezte.

A konferencia 2001. november 9-én 10 órakor megnyitóbeszédekkel kezdődött az ELTE Állam- és Jogtudományi Karának dísztermében. „A retorika a társadalomban – a társadalom a retorikában” konferencia témája a klasszikus retorikai bizonyítás volt. A konferencia elnöke, Adamik Tamás, az ELTE latin tanszékének vezető professzora tartotta az első előadást A példa és az enthüméma címen. Bence Lóránt egy bonyolult bizonyítási módról, az epikheirémáról írt; eljönni nem tudott, így értekezését csak nyomtatásban ismerhetjük meg. Aczél Petra szabadon, lendületesen elmondott előadásának címe A szó ereje: az érvek osztályai és típusai volt. Balázs Géza a bizonyításnak a becsapásra való felhasználásáról szövegezték a szofisztikus szillogizmus című, iz-

galmas példákat felsorakoztató előadásában. Az előadások sorát Wacha Imre zárta. A szónoki művek elemzésének néhány tapasztalatáról szóló beszámolójával, melyből megtudtuk, hogy a főiskolások és az egyetemisták kevéssé ismerik a bizonyítás lehetőségeit, s ezért kevéssé ismerik a retorika lényegét.

Maga a verseny délután 2 órakor kezdődött el. A zsűri elnöke Grétsy László főiskolai tanár, az Anyanyelvpolók Szövetségének ügyvezető elnöke volt, tagjai Dobos Krisztina tanárnő, oktatáspolitikus, a KOMA (Közoktatási Modernizációs Alapítvány) elnöke; Horváth Zsuzsanna tanárnő, az OKI tudományos főmunkatársa; Balázs Géza egyetemi docens, az ELTE BTK tanára, valamint Szatmári Gábor, a Ceglédi Rádió szerkesztője, a Kossuth Lajos Országos Középiskolai Szónokverseny szervezője voltak. A kötelező beszédre 50, a rögtönzésre 30 pontot kaphattak a versenyzők a következő szempontok szerint: a beszéd tartalma, tudása, hangosítása, előadása, az előadó magatartásáról alkotott összbenyomás. A zsűri egyik tagja figyelte az időt, s beszámították a papír használatát is (a kötelező beszédet ugyanis kívülről kell elmondani, a rögtönzés során lehet jegyzetet kézben tartani).

A kötelező beszédek témáját ismét egy híres Vörösmarty-idézetrel jelöltük ki: „Mi az, mi embert boldoggá tehetne? / Kincs? hír? gyönyör?...” A beszédek rendkívül magas színvonalúak voltak; egyrészt érvelésük is logikus volt, másrészt a versenyzők bátran éltek a színesítő stílusesszókkel, a hasonlatokkal, a példákkal, a beszédbe szőtt érdekes elbeszélésekkel. A sokszínűség annak a ténynek is a következménye, hogy ismét több területről érkezett a versenyzők: volt közöttük pedagógusjelölt, óvóképzős hallgató, jogász- és teológusjelölt, sőt közgazdász is. Örvendünk annak, hogy sok versenyző érkezett Erdélyből: Kolozsvárról, Kézdivásárhelyről, Nagyenyedről, Székelyudvarhelyről; jöttek Nyitráról és Ungvárról, valamint Újvidékről is. Elmondhatjuk, hogy nemcsak nyelvművelésünk nemzetközponit, hanem szónokversenyünk is.

A versenyen elhangzott beszédek kiegészítő kutatási anyagul szolgálhatnak a jövőben mind az elmélet, mind a tanári gyakorlat számára. Kibontakozik belőlük mindenekelőtt az a mérce, ami a jövő ifjú szónokai elé állítható, kibontakozik belőlük a mai kor igénye és stílusa. A beszédekről videofelvétel készült, így az érdeklődők együtt tanulmányozhatják a leírt és az elhangzott változatot.

A rögtönzések másnap, 10-én hangzottak el a rektori hivatal Szerb utcai épületében. A háromperces rögtönzési témákat előző este határozta meg a zsűri. A felkészülésre mindenkinek 20 perc állt rendelkezésére, ezért a versenyzőket – az előző napi sorszámozást megtartva – négy csoportra osztottuk, s folyamatosan kapták meg a két-két feladatot, melyek közül választhattak. A négyeser két téma a követ-

kező volt: „A mosoly gyógyít” – mondta a betegségéből felgyógyult Halász Judit, Kokó zsűrielnök lesz egy szépségversenyen; Újra divat lesz a romantika, Magyar cica lett az első a nemzetközi macskaversenyen; Egy napig azt hitte, hogy övé a lottónyeresmény, Megjelent az Így főz a Tisztelt Ház című könyv; Ki a leggyengébb láncszem?, Csóktanfolyamot indítottak egy ifjúsági klubban. A versenyzők csoportjai egymás után egy külön teremben készülhettek, kísérő tanáruk nem segíthetett. A közönség nagyon élvezte a szellemes produkciókat.

A konferenciák felépítését és témáit közösen határozzuk meg, igénybe véve Adamik Tamás és Grétsy László tanácsait. A kötelező beszéd témáját is megvitattuk, elsősorban Koltói Ádám javaslatai alapján. A rögtönzések témáit Koltói Ádám tárja a zsűri elé az első nap pontozásának befejezése után. A ideai témák anyagát a napisajtó szolgáltatja.

A 3. verseny eredményei a következők: I. helyezett: Lőrincz Amália, Babeş-Bolyai Egyetem, Kolozsvár; II. helyezett: Szilágyi Diána, Pázmány Péter Katolikus Egyetem BTK, Piliscsaba; III. helyezett: Salga Imre, ELTE BTK, Budapest. Különdíjas: Seres Kristóf, Ungvári Nemzeti Egyetem és Bölkei Zsolt, ELTE TFK, Budapest. A legjobb pedagógusjelölt: Baranyai Péter, Berzsenyi Dániel Főiskola, Szombathely. A legjobb teológusjelölt: Fitos László, Evangélikus Hittudományi Főiskola, Budapest. A legjobb jogászjelölt: Frenyó Edit, Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Jog- és Államtudományi Kar, Piliscsaba.

A konferencia, a verseny és a kötet nem jöhetett volna létre támogatók nélkül. Mindenekelőtt az Anyanyelvpolók Szövetségének, a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumának, az Oktatási Minisztériumnak, a Közoktatási Modernizációs Alapítványnak szeretnénk köszönetet mondani. Hasonlóképpen köszönetet mondunk Benczik Vilmosnak, a Trezor Kiadó igazgatójának a kötetek gondos kivitelezéséért, valamint a kiadóknak a sok könyvadományért.

Reméljük, hogy a konferenciával és a versenyvel valóban hagyományt teremtünk, reméljük, hogy közügyet szolgálunk, s azt is reméljük, hogy továbbra is ilyen nagy lesz az érdeklődés, és ilyen magas lesz a színvonal.

Adamikné Jászó Anna

Felhívás

A 4. Kossuth-szónokversenyt 2002. november 8-án és 9-én rendezik meg az ELTE Tanárképző Főiskolai Karának Magyar Nyelvtudományi Tanszéke. A versenyre 2002. szeptember 30-ig lehet jelentkezni a következő címen: ELTE TFK Magyar Nyelvtudományi Tanszék, 1075 Budapest, Kazinczy u. 23–27.

A Magyar Nyelv Múzeumának alapkőletételére

Két részlet a 2001. október 19–21-i „Édes anyanyelvünk” nyelvhasználati verseny záróbeszédeiből

Bencédy József:

Egy hónappal ezelőtt letették Széphalmon, Kazinczy mauzóleumának szomszédságában A Magyar Nyelv Múzeumának alapkővét, elindítva egy nagyszerű intézményt, mely hirdetni fogja nyelvünk küzdelmes és szép évszázadait, őrizni értékeit. Szentély lesz e hely; de élni akkor fog, ha honfitársaink elzarándokolnak oda, leróva kegyeletüket, de mindenekelőtt akkor, ha a mai és az eljövendő nemzedékek a nagy elődök szellemének megfelelően élnek és cselekednek, ahogy Kazinczy Ferencről szóló emlékbeszédében Eötvös József megfogalmazta: „Ha a nagy remény, melyért ivadékok vérüket ontották, mely ezreket lelkesített, s mellyel Kazinczy sírjába szállt, beteljesült: akkor e nemzet leróta tartozását azok iránt, kik életüket jövőjének szentelték, s Kazinczy érdeme jutalmazva lesz. Mert ő megérdemelte a borostyánt, de az örökké zöld koszorút csak oly nemzet teheti fiainak homlokára, mely maga is méltónak mutatta magát.”

Itt van most egy új nemzedék, mely tanúsítja a nyelv iránti lelkesedését, mely vállalja a nyelv értékeinek védelmét és továbbadását. Az a sok kis szentély, melyeket e versenynek magukban építenek, ezek vannak és lehetnek olyan értékek, melyek hatásukban fölérik A Magyar Nyelv Múzeumával.

Szathmári István:

Vajon felmerülhet egyáltalán a kérdés: szükség van-e ilyen múzeumra, és éppen itt, a Kazinczy Emlékparkban? Emberségünk, magyarságunk megtartása, erősítése érdekében igenis fontos az, hogy otthona legyen a XI. században, 1055-ben írt Tihanyi Alapítólevéllel meginduló nyelvemlékeink sorozatának; hogy minden magyarok – akárhová vetette is őket a sors: a mai határokon túlra vagy a világnak tőlünk igen távoli részeire – együtt láthassák a magyarságunk legfőbb zálogát, anyanyelvünket képviselő műveket, a Halotti Beszédtől Balassin, Arany Jánoson, Babbitson át napjainkig és a nyelvünket bemutató nyelvtanokat, szótárakat, nyelvtankönyveket Sylvestertől, Szenczi Molnártól máig...

És hogy a múzeum itt legyen a Kazinczytól elnevezett Széphalmon? A síremléke, az ahhoz vezető egyedülálló faszor és a mauzóleuma mellett? Erre csak kérdéssel felelhetünk. Ki zárkóztatta fel a magyart a XIX. század első évtizedeiben a művelt nyugati nyelvek mellé? És a felelet: a Kazinczy vezényelte pártatlan országos mozgalom, a nyelvújítás. Egyébként hogy ez utóbbi mit jelentett a maga idejében, azt messzemenően igazolja az a tény, hogy ma, az informatika korában többen – köztük magam is – egy újabb nyelvújítás szükségességét emlegetjük...

PÁLYÁZATI FELHÍVÁS

az „Édes anyanyelvünk” verseny eddigi döntőin Sátoraljaújhely város emléklapjával és pénzzutalmával díjazott versenyzők és tanáraik részére

2002-ben az „Édes anyanyelvünk” nyelvhasználati versenyt harmincadik alkalommal rendezi meg Sátoraljaújhely városa és a sátoraljaújhelyi Kossuth Lajos Gimnázium és Szakközépiskola. E kerek évforduló tiszteletére és a verseny színvonalának további emelése érdekében szeretnénk egy kiadványban közzétenni a legsikeresebb felkészítő tanárok tapasztalatait, valamint egykori tanítványaik emlékezését, vallomását. Ezért pályázatot hirdetünk a kollégák és a legsikeresebb versenyzők részére. Pályázatunk címe:

„Oh, értsd is a szót...”

A felkészítő tanároktól olyan dolgozatokat várunk, amelyekben a nyelvhasználati versenyre való előkészítő munkájukról, a versenyzők kiválasztásáról, a felkészülés folyamatáról és módzatairól adnak tájékoztatást. Azt szeretnénk megtudni és az érdeklődő szaktanároknak továbbadni, miként vezették el tanítványaikat a sikerhez. Kérjük, írják le, mit gyakoroltak, hogyan végeztek közös munkájukat, miben mutatkoztak nehézségeik, milyen előrelendítő, illetve hátráltató tényezőkkel találkoztak. Tehát a műhelymunka közkinccsé tehető folyamatára és módszereire vagyunk kíváncsiak. A gyakorlati eljárások leírását, a teljesítmények elemzését, munkájuk tanulságait összegező véleményüket várjuk, amellyel segíthetnek másoknak – akár az ifjabb kollégáknak, akár a versenyzőknek – az anyanyelvi kultúra gyarapítását szolgáló versenyünknek a nevelőmunka gyakorlatába való beillesztésében, valamint a legjobb módszerek átvételében.

Az egykori versenyzők pályamunkái a felkészülés folyamatának bemutatásán kívül tartalmazhatnak vallomásokat az anyanyelvről, a versenyformáról, tanár és tanítvány közös erőfeszítéseiről, az anyanyelvnek a személyiségfejlődésben, a pályaválasztásban, a társakkal való kapcsolattartásban, illetve a munkahelyi érvényesülésben betöltött szerepéről.

A pályázat jelíges. Kérjük a pályázókat, hogy a nevüket, lakcímközpontot, beosztásukat, munkahelyüket feltüntető adatlapot lezárt borítékban csatolják a dolgozathoz.

A pályamunka terjedelmének felső határa a tanárok számára 18 ezer, az egykori versenyzők számára 12 ezer karakter (a szóközöket is beszámítva).

A pályamunkákat két példányban 2002. március 15-ig kell beküldeni a Kossuth Lajos Gimnázium és Szakközépiskola címére: 3981 Sátoraljaújhely, Pf.: 61.

A pályaműveket az anyanyelvi nevelésben és a verseny-mozgalomban nagy tapasztalatokkal rendelkező egyetemi, főiskolai oktatókból álló bizottság fogja értékelni.

A pályamunkák díjazására 400 000 forint áll rendelkezésünkre. A díjazott dolgozatokat megjelentetjük. Az esetleges átfedések, ismétlődések kiküszöbölése érdekében fenntartjuk a jogot, hogy a teljes szöveg helyett egyes pályamunkákból részleteket emeljünk ki közlésre.

Az eredményről minden pályázót írásban értesítünk.

A pályázat értékelésére, a díjak átadására 2002. októberében, az „Édes anyanyelvünk” verseny 30. alkalommal megrendezendő sátoraljaújhelyi döntőjének első napján kerül sor. Ekkor tartjuk a legjobb dolgozatokat tartalmazó kötetünk bemutatóját is.

A pályázattal kapcsolatban telefonon, postán vagy e-mail útján szívesen adunk felvilágosítást.

Daragó Ferenc igazgató,
3981 Sátoraljaújhely, Deák u. 10.
Tel.: 47/321–322.

E-mail: gimnazium@kossuthsajuhely.sulinet.hu

Milyen nyelvművelésre van szükség?

A cikk témájának megismerésekor már körvonalazódn látszott előttem, hogy kétfajta szemléletmód ütközéséről szólhat az írás. Az egyik a normatív (az interjúban előíróknak nevezett) nyelvészeti szemlélet, a másik az a nyelvtudományi irányzat, amely a létező nyelvi tények leírására, rendszerezésére összpontosít.

A cikk által jelzett szembenállás csak ebben a formájában jelent összeütközést, hiszen egy friss szemléletű, szintézisben gondolkodó nyelvművelés számára inkább csak álprobléma. Sándor Klára nyilatkozatában ugyanis nem egy ilyenfajta, friss szemléletű nyelvművelést bírál, hanem az elmúlt évtizedekben korszerűtlenné, merévvé vált nyelvművelést, amelyben valóban gyakoriak voltak a mítoszok és babonák, s ilyenformán annak valóban lehettek káros hatásai. A mai nyelvművelésben azonban egyre inkább érvényesül – s az idősebb nyelvművelő-generáció szemléletébe is beépülni látszik – a szintézisre törekedő gondolkodásmód. Ez persze néhol oda vezet, hogy a nyelvművelés itt-ott már túl engedékenynek mutatkozik. Másrészt pedig oda, hogy a regionális formák megfelelő közegben való elfogadásával s mellette a sztenderd szigorú megkövetelésével egyfajta diglossziának ad létjogosultságot. Mari néni használhat a falusi közérben díftongusokat, ám az unokáját kötelei „nyelvi ünneplőbe” öltöztetve iskolába küldeni. (Az már persze nem tartozik szorosan a témához, hogy ennek a kétnyelvűségnek milyen következményei lehetnek.)

Teljes mértékben egyetértek Sándor Klára azon gondolataival, hogy a magyar nyelvjárások semmiképpen sem alacsonyabb rendűek a sztenderdnél, s helytelen ezek megbélyegzése az iskolában. Csak hogy a szintézisben gondolkodó nyelvművelés tudatosítja a területi nyelvváltozatok egyenrangúságát – ahogyan a sztenderdét is. Tehát a tanulóknak tudnia kell: nem baj, ha szülei nyelvét beszéli, de ismernie kell a sztenderdet is, az alkalmazás szintjén, tudva annak funkcióját. Ez a diglosszia persze erőfeszítéseket kíván a nyelvhasználótól – azáltal is, hogy nő az elsajátítandó információ mennyisége.

Diszkriminációról beszélni az előíró nyelvészet kapcsán meglehetősen túllihgett álliberalizmusnak tűnik számomra, ám tekintetbe kell venni azt a jelenséget is, amelyet a neves szociálpszichológus, Bernstein kutatásai tártak fel. Eszerint a társadalmi egyenlőtlenségek újratemelésének egyik fő oka az iskolai nyelvhasználatban rejlik. A társadalmilag hátrányosabb helyzetű tanulók nyelvileg is a periférián vannak, úgynevezett korlátozott kódot használnak – mivel ilyet hoznak otthonról. A középső, felső rétegek pedig úgynevezett kidolgozott kódot. Az iskolai anyag azonban nyelvileg a kidolgozott kódra épül, így a hátrányos helyzetű gyerekek nehezebben tudnak odafigyelni a feladatokra, mert előbb a nyelvi kóddal kell megbirkózniuk, s így előbb-utóbb behoz-

hatatlan hátrányba kerülnek a „felsőbbekhez” képest. Persze nem arra gondolok, hogy a nyelvjárás korlátozott kód lenne – hiszen épp az előbb törtem lándzsát egyenrangúsága mellett –, csak arra: a normatív rendszer megkövesedett mítoszainak súlya alatt mintegy korlátozott kódként szerepel.

Amíg él az a hagyomány, hogy aki suksüklő, az bunkó, addig nehéz érvényesíteni azt a szemléletet, amely a sztenderdben hibásnak tartott nyelvi alakulatokat nyelvjárásnak, nem pedig hibásnak minősíti. Azonban a fenti szintézissel: a nyelvjárás és a sztenderd változatok egyenrangú bemutatásával és tudatosításával, a nyelvjárások megismertetésével enyhíthetők a nehézségek.

A fentiekből kitűnik, Sándor Klára mely gondolatait tartottam értékesnek. Azokat, amelyek a nyelvjárások egyenrangúságáról vallanak, illetve azokat, amelyek fölhevítik a figyelmet a nem körültekintő kipellen-gézésnek nyelvi gátlásokat és akár lemaradást is okozó voltára.

Több állításával – túl azon, hogy nem a mai nyelvművelésről beszélek – továbbra is vitázom, ha most nem is a teljesség igényével. Az európai nyelvészetben régebben is voltak olyan áramlatok, amelyek nem tartották jónak a nyelv életébe való beavatkozást, mondván, hogy a nyelv szerves természeti képződmény, élőlény, s hagyjuk a saját törvényei szerint változni. Csak hogy az emberi beavatkozás, ha kellő szakmai megalapozottsággal és körültekintéssel zajlik, képes a saját törvényei figyelembevételével beavatkozni a nyelvbe, különösen akkor, ha a nyelv külső tényezők miatt a saját törvényeivel szemben kényszerül változni. Filozófiailag sem tekinthető mesterséges erőszaknak a megfelelő nyelvművelés, hiszen – párhuzamban Lovelock Gaia-elméletével – az ember tudományos, technikai apparátusával is része a természetnek, mintegy gigantikus szuperélőlényt alkotva, így a nyelvművelésen keresztül a nyelv saját magát korrigálhatja.

A magyar nyelvet napjainkban érő hatások miatt éppen tudatos beavatkozásra van ahhoz szükség, hogy a nyelvet a saját törvényeinek érvényesülését lehetővé téve engedjük változni. Felelőtlen gondolkodás az, amely sorsára hagyja egy ilyen maroknyi nép anyanyelvét. Bár a nyelv mint szerves rendszer képes az öntisztulásra, öntisztításra, de a fenti elmélkedés alapján az önjavító folyamatok sorában elfér a szakavatott nyelvművelés.

Fábián György

Az írás – csakúgy, mint a következő is – a Köznevelés 2001. április 6-i számában közölt interjúhoz kapcsolódik. A Köznevelés a vitát lezárta (vö. ÉA. 2001/5. 12). E cikk szerzője a Nyíregyházi Főiskola IV. éves hallgatója. **A szerk.**

A leleplezett nyelvművelők

– avagy aki nyelvműveléssel foglalkozik, az egyéb aljasságra is képes

Tudta-e Ön, kedves olvasó, hogy gróf Széchenyi István kirekesztő volt? E káros szenvedélye annyira elhatalmasodott rajta, hogy nem átalotta birtokainak egy évi jövedelmét felajánlani egy olyan intézmény létrehozatalára, amelynek segítségével megvalósíthatta diszkriminációs terveit. A Magyar Tudományos Akadémiáról van szó, amely a kezdetek után jó ideig csupán a nemzeti nyelvművelés céljait szolgálta.

Vége akad azonban valaki, aki több mint másfél százados késéssel ugyan, de lerántotta a leplet erről a machinációról. Megérdemli, hogy kiírjuk nevét: Sándor Klára ő, hivatása szerint szegedi főiskolai tanár, aki a Köznevelés című folyóirat 2001. áprilisi számában a következő mondatot zúdította az olvasók fejére: „... nem gondolom, hogy jó dolog, hogy van nyelvművelés Magyarországon.” Állítását azzal az előzetes eszme-futtatással támasztotta alá, hogy a nyelvművelés „bele akar avatkozni sok százezer, pontosabban több millió ember beszédébe. Elő akarja nekik írni, hogy miképpen beszéljenek. Ez diszkriminációhoz vezethet...”

Már régóta aggodalommal figyelem, hogyan veselkednek neki újra és újra a magukat liberálisnak álcázó kaoszlovagok a társadalom intézményrendszerei lebontásának. Azt azonban rémálmaimban sem gondoltam volna, hogy ez a szemlélet eléri a nyelvművelés területét. Nem nagy dicsőségére az éppen megkez-

dődött XXI. századnak, ez most bekövetkezett. Mert a fent említett főiskolai tanár a nyelvi törvények ellen ágál. „Nem arról van szó, hogy elfogadjuk a hibás alakokat, hanem arról, hogy nem tartjuk hibának, ha valami eltér a sztenderd változattól” – olvashatjuk nála. Vagy másutt: „Természetesen senki nem mondja, hogy ne legyen egy közös nyelvváltozat, csak azt mondjuk, hogy ez a helyén legyen. Ne legyen kötelező megtanulni, de mindenkinek joga legyen megtanulni. Vegyük például Erdélyt. Ugye nagyon nagy különbség, ha azt mondjuk, hogy minden ottani magyar gyerek legyen kötelező megtanulni románul, és úgy beszélni az iskolában, vagy ha azt mondjuk, hogy minden magyar gyereknek legyen joga megtanulni románul, hiszen ennek a nyelvnek a segítségével vehet részt a romániai közéletben?”

Szerintem mind az erdélyi, mind pedig az anyaországi gyerekeknek joguk és kötelességük megtanulni magyarul, de nem bizonyos, hogy erre megfelelő tanító Sándor Klára, aki a szóban forgó beszélgetésben többször lándzsát tör a suksüklés mellett is. Márpedig ez a nyelvi forma már csak azért is helytelen, mert értelemzavaró. Mint a bevezetőmben utaltam rá, *megértjük* mi a tanárnő ideológiai mozgatórugóit, de ne kívánja, hogy meg is *értsük*, azaz eltűnjük őket.

Regős Sándor

Új Lőrincze-díjasaink

Az Anyanyelvpolók Szövetségének 2001. december 8-i ülése ünnepi eseménnyel kezdődött, ugyanis a szövetség és A Szép Magyar Nyelvért Alapítvány kuratóriuma ekkor adta át két jeles nyelvésznek a Kiemelkedő nyelvvelő tevékenység elismerésére szolgáló rangos kitüntetést, a Lőrincze-díjat. 1993-tól, a díj megalapításának évétől eddig tizenhét részesült ebben az elismerésben. Most kettővel ismét nőtt a díjasok száma.

Az egyik kitüntetett a viszonylag fiatal kora ellenére is az egyik legismertebb, méltán népszerű nyelvvelő, Balázs Géza kandidátus, Széchenyi professzor ösztöndíjas egyetemi docens. Hatalmas munkabírású, hihetetlenül termékeny szerző. Negyvenkét éves korára több mint húsz önálló művet mondhat a magáénak. Pusztán 2000-ből és 2001-ből olyanokat, mint „Médianorma – A nyilvános megszólalás esztétikája”, „Médianyelv – Az igényes sajtó/média nyelve”, „Lehetséges nyelvi szabványok”, „Magyar nyelvhelyességi lexikon”, „Magyar nyelvstratégia”. Ezekhez csatlakozik – ugyancsak 2000-ből vagy 2001-ből – öt, részben vagy egészében általa szerkesztett kötet, sőt hatodikként még az a kedves, színes könyvecske is, amely 2001 húsvéti táján jelent meg: „Zöld erdőben jártam – Locsolóversek. Összeállította és az előszót írta Balázs Géza”. Ez is árulkodik arról, hogy a szerző, azon kívül, hogy ismert nyelvész és nyelvvelő, aki a rádióban és a televízióban több nyelvi műsort is vezet, a folklorisztikában is otthonos. Nem csoda: a magyar és a népművelés mellett a néprajz szakot is elvégezte, sőt tudományos fokozatot is szerzett belőle.

A Lőrincze-díj másik új birtokosa Wacha Imre főiskolai docens, aki akadémiai nagyszótári és értelmező kézikönyvi munkatársként kezdte az anyanyelvi kultúra szolgálatát, jó 45 évvel ezelőtt. De már néhány év múltán – például a korszakot nyitó egri kiejtési konferencián – kiváló felkészültségről tett tanúságot a hangzó beszéd iránt. Állandó beszédoktatója azóta is a rádióban hangosan megszólaló munkatársaknak, majd segítőtje, tanácsadója a szövegeket szerkesztő hírforgalmazóknak. Elmélyült tanulmányokat tett közzé a mondat- és szövegnyelvtani eszközök használatáról szakfolyóiratokban, egy kéziratban elkészült magyaronográfiája alapján. Érdeklődési területe tovább szélesedett a mai, majd a klasszikus retorika felé. Kutatási eredményeivel a szakmának, ismeretterjesztő, népszerűsítő könyveivel, cikkeivel és előadásaival pedig a közéleti beszédkultúra ápolásának lett ismert és elismert művelője.

A Lőrincze-díj mindkét kitüntetettjének ez-úton is szeretettel gratulálunk!

D. L. és G. L.

Timár György

NYELVLECKE TÖBBEKNEK

Az időnek nincsen idője,
a tudóknak nincsen tudóje,
csak ideje meg tüdője.
Hanem azt vajon tudod-e,
én kedves magyar honfitársam,
hogy a gazdának szölleje
s szöllője egyaránt van?

NYELVÜNK BÖLCSESSÉGE

Aki meghal, halálát befejezte.
Tehát az életét. Épp ezért meddő
azt képzelni, hogy ez itt kettő.
Az Egy nincs önmagától messze.

Új szavak, kifejezések

(18.)

átrongyol – átmege (valaki valahová), áttör (valaki pl. embergyűrűn). Pl. És akkor *átrongyolt* a tömegem.

bekeményít – valamit nagyon komolyan vesz, pl. szabályt betartat. Pl. „A PSZÁH is *bekeményített*: az elmúlt hónapokban csak úgy röpködtek a ... határozatok” (HVG 2001. ápr. 14.).

élőkapocs – a számítógépes nyelvben a *link* (a más szövegre, honlapra való utalás) kiváló magyarítása. Másik – szlenges – változata: *dobbantó*.

felmegy a netre – számítógépes hálózatra csatlakozik.

felturbó – felgyorsít, felpörget. Pl. *Felturbózta* a motort. Hiába *turbózza fel* magát, attól még nem történik semmi.

hiperszöveg – szövevényes, nem folyamatosan, sorrendben szervezett szöveg, amelyben ugrásokkal (linkekkel) más szövegekre ugorhatunk. A *hipertext* szó (fél)magyarítása.

húzó – új jelentése: kellemetlen, körülményes. Pl. Ez az ügy *húzó*! (Nehezen oldható meg.)

izompóló – az izmokat jól láttató, szűk póló(ing), alsóruha.

kézbevaló – a *hand-out*-ra alkotott újabb magyar változat. A *kiosztmány* azonban egyre inkább terjedni látszik.

kockahas – kidolgozott hasizmok összefoglaló neve.

levélbeszéd – az interneten folytatható írásbeli társalgás vagy e-mailezés (villámpostázás) műfajjelnevezése (Kossuth rádió, 2001. október 15.).

márkatudatos – az a személy, aki egyes árucikkek vásárlásakor ragaszkodik egy bizonyos márkához.

matricásítás – autópálya- vagy sztrádamatrica kiterjesztése újabb utakra. Pl. Folyik a tárgyalás az M5-ös *matricásításáról*.

perkál – fizet. Változatai: *kiperkál*, *leperkál*.

rugó – ezer forint. Pl. Három *rugó* per alkalom.

virtuális pénz – nem valóságos pénz, számlapénz.

Várjuk olvasóink észrevételeit, javaslatait!

B. G.

Búcsú Penavin Olgától

Az Újvidéki Egyetem Bölcsészettudományi Karának Magyar Nyelv és Irodalom Tanszéke 2001. november 13-án egyetemi nyelvészeti napokat rendezett. Ezen a tanácskozáson szeretnénk volna köszönteni 85. életévének betöltése alkalmából a délvidéki kutatások kimagasló egyéniségét, a XX. század második felének vezető jugoszláviai tudósát, Penavin Olgát. A halál azonban közbeszólt, az ünnepelt október 25-én eltávozott közülünk.

Penavinné Borsy Olga 1916-ban született Debrecenben. Az egyetemen Csúry Bálint nyelvtörténeti, nyelvjárástani előadásait hallgatta, az ő szemináriumainak szellemisége alakította ki tudósi életpályáját. 1941-ben Szabadkára került gimnáziumi tanárnak. Innen hívták el 1947-ben Újvidékre a Tanárképző Főiskolára, ahol oktatóként már lehetősége nyílt arra, hogy ismerkedjen a jugoszláviai magyar nyelvjárásokkal. Első útja a nyelvjárászigetek egyik jellegzetes terepére, Szlavóniába vezetett, a későbbi kórógyi szótár színterére. Életpályájának következő, 1957-től haláláig tartó állomása az Újvidéki Egyetem lett.

Végh József Őrségi és hetési nyelvatlasza ihlette arra, hogy megvizsgálja a határ másik oldalán a szlovéniai magyarok nyelvét, akik eredetileg szintén az Őrségi és a hetési nyelvjárást beszélték. Elkészítette A jugoszláviai Mura-vidék magyar tájnyelvi atlaszát. Sok archaizmus került felszínre a térképlapokon, hiszen más nyelvleírásokból is tudjuk, hogy ez a vidék egyike a legarchaikusabb magyar nyelvjárás-

soknak. Értékes nyelvöldrajzi vállalkozása volt a Bácskai magyar nyelvjárás atlasz is, elsősorban azért, mert ilyen nyelvjárásilag erősen tagolt, keverék területről eddig még nem készült magyar nyelvatlasz.

Lexikográfiai vonatkozásban a Szlavóniai (kórógyi) szótár a legjelentősebb műve Penavin Olgának. A magyar nyelvtudomány történetében kevesen vállalkoztak egy-egy régió vagy település teljes szókészletének fölmérésére. Csúry Bálint Szamosháti szótára után az Ormánysági szótár, a Szegedi szótár, majd negyedikként Penavin Olga szótára csatlakozott ehhez a sorhoz. Minden bizonnyal a Csúry-iskola hatása is nagymértékben hozzájárult a Szlavóniai szótár elkészültéhez.

Közéleti tevékenysége során Penavin Olga mindig nagy gondot fordított a nyelvi ismeretterjesztésre. Nem volt szobatudós, aki csak önmagának alkot, tapasztalatait, tudását másokkal is megosztotta. Egész életében nem tudta, de talán nem is akarta szétválasztani a nyelvészeti és a néprajzi gyűjtőmunkát. Nyelvészként is néprajzos volt, és néprajzosként is nyelvész. Szellemi örökségének legszebb kincsestára a Jugoszláviai magyar népmesék két vastok kötet.

Ha volt néha egy kis szabadideje, azt a Szabadka melletti Palicson töltötte el. Itt mindig nagyon jól érezte magát, felüdülést jelentett számára a nagyváros zajától távol eső szép természeti környezet. A palicsi temetőben gyűltek össze szerettei, barátai, tanítványai, kollégái, tisztelői, hogy örök búcsút vegyenek tőle.

Balogh Lajos

K Ö N Y V E K R Ő L

Idegen szavak magyarul

Tótfalusi István magyarító szótára

Tótfalusi István író, műfordító, szerkesztő, a *Vademecum* (Szokatlan szavak szótára) és más hasznos nyelvművelő könyvek (pl. a *Magyar nyelvhelyességi kézisztár* és a *Kis magyar nyelvklinika*) szerzője ezúttal magyarító szótárt tett közzé.

A csaknem 300 oldal terjedelmű, szép kiállítású kötet ajánlását Grétsy László írta. Ebben hangoztatja, hogy „az idegen szavak befogadása révén nyelvünk régen is sokat gazdagodott [...], és napjainkban is gyarapodik ilyen módon is”. Mégis nagy szűkség van ilyen szótárakra, mert a magyar szó általában könnyebben érthető, és jobban illeszkedik nyelvünk hangzás- és dallamvilágához, mint az idegen. Összegezve: „az idegen szó is jó a maga helyén, de [...] a magyar még jobb nála”. A mostanában újból fölerősödő purista és antipurista túlzások közepette jólesik ezt a higgadt, tárgyilagos hangot hallani.

Rátérve magára a szótárra, az értékes kötet 10 250 szócikket tartalmaz (ennyi idegen szónak adja meg a magyar megfelelőit, összesen mintegy 18 500-at). E magyar megfelelők a címszó főbb jelentései szerint vannak csoportosítva, ami igen megkönnyíti a szótár használatát. Ugyanezt, a könnyebb eligazodást szolgálja a 3750 utaló szócikk, amely a régies, illetve idegenes írásmódú alakváltozattól a mai helyesírás szerinti címszóhoz irányítja az olvasót (pl. *épaulette* lásd *epolett*, ahol megtudhatjuk, hogy ezt magyarul *vállrojt*-nak hívják). A szócikk végén „lásd még” továbbutalás figyelmeztet a rokon értelmű címszó(k)ra (pl. az *etikett* magyar megfelelői után ott van a *protokoll* is). Így a szótár bizonyos fokig szinonimasztári funkciókat is betölthet.

Az *Idegen szavak magyarul*, magyarító szótár lévén, csak azokat az idegen szavakat tartalmazza, amelyeknek van (legalább egy) magyar megfelelőjük. Azokat, amelyek helyett csak körülírás, értelmezés adható (pl. *atom*, *hormon*, *kromoszóma*,

molekula, *rádió*), nem veszi fel címszavai közé. Ezeknek nagy része amúgy is megindult a jövevényszóvá válás útján, magyarisításukat nem érdemes erőltetni.

Tótfalusi szótára ún. kínálati szótár, amely anélkül „kínálja fel” magyar szavak kisebb-nagyobb választékát az idegen címszó helyett, hogy ezeket a megfelelőket stílusminősítéssel látná el. Nem tünteti fel, milyen eredetű az idegen szó, s a magyar egyenértékeseke szófaját is csak akkor jelzi – (fn) vagy (mn), ritkábban (hat) rövidítéssel –, ha felsorolásuk közben szófaji váltás van, pl. *genetikus* ♦ fejlődési ♦ származtató, *oknyomozó* ♦ öröklött, örökletes ♦ (fn) örökléstan-kutató. Ezzel értékes helyet takarít meg, ami lehetővé teszi, hogy a lényegében középszótár gazdagságú kiadvány kisszótár méretű, ennél fogva könnyen kezelhető legyen.

Az ismertetett szótár abban is különbözik (előnyére) más magyarító szótáraktól, hogy „nem közösi ki nyelvünkéből [...] azokat az idegen szavakat sem, amelyekre magyar megfelelőket kínál” (Grétsy László ajánlásából). Ennek jeléül nem húzza át az idegen címszót, hanem idegent és magyart együtt mutat be, ezzel is sugallva, hogy fogalmazás közben azt választhatjuk ki közülük, amelyik a leghívebben tükrözi mondanivalónkat, és hangalakjával is beleillik a szövegkörnyezetbe.

Tótfalusi István új könyve nem teszi főlőslegessé a Bakos-szótárt (*Idegen szavak és kifejezések szótára*), nem is annak felváltására készült. A két művet együtt kell használni írás és olvasás közben. Úgy is mondhatnánk, hogy egymás mellett van a helyük a könyvespolcon. (*Tinta Könyvkiadó, Budapest 2001. 287 oldal.*)

K. G.

Érthetően, alkalomhoz illően

Jakab István új könyvéről

A könyv előszavában a szlovákiai szerző többek között azt állapítja meg, hogy a magyar nemzetiségű vagy anyanyelvű egyének nyelvhasználata elbizonytalanodott. „Ez azzal magyarázható, hogy hiányzik a köznyelv bázisa, a társadalom köznyelvi közege: az anyanyelvű közélet s ennek szervezője, a magyar értelmiség. A magyar nyelv használata – kevés kivételtől eltekintve – csak a magánéletre és a magyar kulturális rendezvényekre korlátozódik.”

Az új kötetbe gyűjtött cikkei így minősíti: „Írásaimra nem a sokat – és joggal elítélően – emlegetett tiltás jellemző. Céljuk az egyén nyelvi műveltségének gyarapítása, a nyelvi ismeretek bővítése a hibák feltárásának kapcsán is... Kritikussabb hangnemmél csak azokkal a hibákkal kapcsolatban találkozhat az olvasó, amelyek a standard (művelt, köznyelvi) nyelvváltozatban, elsősorban a sajtóban fordultak elő, tehát megjelenésük nemcsak a szerző tájékozatlanságával, hanem a kötelező ellenőrzés elmulasztásával is magyarázható.” Az előszóban kifejtett gondolatait így zárja: „A jelenség hibának minősítése természetesen a standard nyelvváltozat követelményeinek alapján, illetve a stilisztikai szerep figyelembevételével történt. De ez nem jelenti azt, hogy a könyvet nem forgathatják haszonnal a nyelvjárásban beszélők is. Bizonyára minden olyan olvasó talál benne új ismeretet vagy hasznos tanácsot, aki szeretné megismerni a magyar nyelvnek a választékosabb, vagyis standard változatát is.”

Sajnálattal állapítja meg Jakab István, hogy elvi viták, nézetkülönbségek is gátolják az utóbbi években az eredményes és hatékony nyelvművelést. Két nézet áll szemben egymással. Az egyik

szerint létre kell hozni egy szlovákiai magyar standardot, ebben el kell ismerni a kontaktusváltozatok egy részét a standard elemeinek; a másik nézet az egyetemes magyar standard kialakítását tartja szükségesnek. Ez utóbbi nézetet vallja a szerző is. Viszont egyetért vitapartnereinek azzal a véleményével, hogy „a magyar tannyelvű iskolákban nem tiltani kell a kontaktusváltozatokat, hanem meg kell ismertetni őket a tanulókkal; természetesen nem azért, hogy az iskolában használhassák ezeket, hanem azért, hogy meg tudják őket különböztetni a standard elemektől, kialakuljon bennük a differenciálásnak a nyelvváltozatok szerinti készsége.”

Az ismertetett két nézettel kapcsolatos véleményét saját rendszerezésének ismertetésével teszi egyértelművé a szerző. Három belső nyelvtípust különböztet meg: 1. az egyetemes magyar standard (szlovákiai változata), 2. a nyelvjárás(ok), 3. egy szubstandard jellegű belső nyelvtípus, amely magán viseli az egyetemes magyar standard bizonyos jegyeit, de a nyelvjárás(ok)hoz is közel áll; mind szóképzleti, mind grammatikai szempontból különbözik bizonyos mértékig az első két nyelvtípustól; ezenkívül jellemző rá a szlovák hatásra keletkezett szóképzleti elemek (pl. a standardba be nem fogadható tükörszók és -kifejezések, valamint a tükörfordítással keletkezett jelentéskölcsönzések), továbbá a szlovák hatást mutató grammatikai szerkesztésmódok. Ezt talán a *regionális köznyelv(ek)* kifejezéssel jelölhetnénk a legpontosabban. (*Nap Kiadó, Dunaszerdahely 2000. 194 lap.*)

Graf Rezső

Most négy éve kezdte meg munkáját a besztercebányai Bél Mátyás Egyetemen a Finnugor Nyelvek Tanszéke. A Filológiai Kar elismerten egyik legaktívabb tanszéke évente tudományos konferenciát rendez, s az előadásokat kötetben is megjelentetik. *Értékközvetítés irodalomban és nyelvben* címmel most jelent meg a 2000. októberi ülés anyaga **Alabán Ferenc** tanszékvezető szerkesztésében. A mutató kötet előszavából kiderül, hogy a konferencia, illetve a kiadvány célja nem csupán a tudományos eredmények felmutatása, hanem a hazai és a külföldi partnerekkel való együttműködés megalapozása, és minta adása a magyar szakos (de nem csak magyar anyanyelvű) hallgatóknak a kutatómunkából. A különböző tanulmányokat egybefogó vezérgondolat roppant időszerű az ezredforduló Közép-Európájában: nyelvek és kultúrák találkozása, együttélése, kapcsolata és kölcsönhatása.

A 17 előadást tartalmazó könyv irodalmi és nyelvészeti fejezetre oszlik. Az irodalmi témákat **L. Erdélyi Margit** értő elemzése nyitja meg **Závada Pál** **Jadviga** párnája című regényéről, szűkebben az epikai mű értékalakzatairól. **Szelestei-Nagy László** **Bél Mátyás** bécsi kapcsolatait kutatja. **Žilka Tibor** a műfordítás-elmélettel és a jelentésetolódásokkal foglalkozik. **Alabán Ferenc** magyar–szlovák műfordítások összehasonlító szövegelemzését adja, számos példával szemléltetve. **Káfer István** **Pázmány Péter** munkásságából kiindulva azt bizonyítja, hogy aki saját hazájának, nemzetének elkötelezett híve, az egyben univerzális emberi értékeket is szolgálhat. **Halász Iván** szlovák nyelvű tanulmányában a nagyváros értékvilágának ábrázolását dolgozta fel **Daniel Bachát** művei alapján. **Ábrahám Barna** XIX. század végi, XX. század eleji szlovák és román művek alapján az értelmiségi küldetés lényegét és a falu újjászületésének kérdéseit boncolgatja. **G. Kovács László** az első Szlovák Köztársaság kulturális életének ideológiai alapjait vizsgálja. **Németh Zsuzsanna** **Kosztolányi Dezső** A szegény kisgyermek panaszai című művének írásjelhasználatát elemzi. **Vörös István** arról elmélkedik, hogy miért érdemes, miért kell vagy kellene kortárs irodalmat olvasni.

A nyelvészeti tanulmányok élén **Hegedűs Attila** logikus levezetését olvashatjuk a *természetesen, hogy...* típusú szerkezetvegyülésről. A szakirodalomban többször tárgyalt és eltérően értékelt jelenségről megállapítja: a nyelvész nem mehet el szó nélkül mellette, mivel a grammatikai rendszer megbomlásáról és kommunikációs értékvesztéséről van szó. Szintén nyelvemlék jellegű **Zimányi Árpád** írása, melyben az ezredforduló nyelvpolitikáját és nyelvstratégiáját elemzi, különös tekintettel az MTA tevékenységére, valamint a határon túli magyarság helyzetére. Összehasonlító nyelvészeti témáját **Szalai Edit** munkája, amely gazdag példaanyagot mutat meg, miben tér el egymástól a magyarban és a mordvinban a határozott és a határozatlan tárgy jelölése, jelölt és jelöletlen volta. **N. Lőrincz Julianna** magyar–orosz kontrasztív vizsgálatokat végzett az igevariánsok szemantikai sajátosságairól. Megállapítása szerint az egyes alakváltozatok vagy funkcionálnak, vagy jelentésmegosztás alapján különülnek el egymástól. **Éder Zoltán** **Czuczor Gergely** életét, munkásságát mutatja be, a jeles szótárszerkesztő és nyelvész születésének 200. évfordulója alkalmából. A könyvet egy cseh és egy szlovák nyelvű tanulmány zárja: **Antonín Vašek**nek a Nyugati-Kárpátok nyelvészeti kárpátológiájához, valamint **Marcel Pilecký**nek **Adalék** a szlovák és a magyar vokalikussal rendszer összehasonlításához című értekezése.

Az igényes kötetet a besztercebányai egyetem adta ki, s megjelenését támogatta a Magyar Köztársaság pozsonyi nagykövetsége. Csakhamar reménykedhetünk a folytatásban is, hiszen 2001. október 3-án ismét nemzetközi konferenciának adott otthont a Finnugor Nyelvek Tanszéke – tehát hagyományossá válik az őszi szakmai találkozó. Ebben az évben 19 előadás hangzott el, s a tervek szerint 2002-ben kötetbe gyűjtve meg is jelennek.

Z. Á.

Anyanyelvi műsort indított 2001 októberében az egyelőre csak Észak-Magyarországon fogható, de idővel országos sugárzású bővülő *Magyar Katolikus Rádió*. A kéthetenként fél órában jelentkező műsor szerkesztője **Kotroczó Dóra**, szakmai gondozója **Zimányi Árpád**.

*

Az Egyetemi Fonetikai Füzetek (ELTE Fonetika Tanszék) sorozatban 2000-ben és 2001-ben a következő kötetek jelentek meg: *10. Egyetemi Anyanyelvi Napok; Szövegfonetikai elemzések; Szépen, jól, meggyőzően magyarul; Subosits István: A beszéd rendellenességei; Gondolatok a magyar helyesbeszédéről*.

*

Selected Bibliography of the Onomastics of the Uralian Languages címmel kétkötetes, rendkívül gazdag névtudományi bibliográfia jelent meg **Hoffmann István** szerkesztésében, további kutatók közreműködésével, az *Onomastica Uralica* című sorozat darabjaként (Debrecen–Helsinki, 2001).

*

Az *Iskolakultúra*-könyvek sorozatban megjelent **Szépe György** *Nyelvpolitika: múlt és jövő* című tanulmánygyűjteménye (Pécs, 2001).

*

2001. november 20-án több civil társadalmi szervezet, köztük az *Anyanyelvpolók Szövetsége* rendezésében tudományos konferencia színhelye volt a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár gyönyörű fogadóterme. A szövetség elnökségének tagjai közül többen is tartottak előadást az olvasás éve alkalmából rendezett konferencián: **Gereben Ferenc**, **Grétsy László**, **Kovács Dániel** és **Maróti István**.

*

Az *Országgyűlés* 2001. november 27-én csaknem kétharmados többséggel elfogadta a **magyar nyelvnek a gazdasági és kereskedelmi életben, továbbá egyes közérdekű közlemények közzététele során való használatáról szóló törvényt**. Ennek értelmében 2003 januárjától magyar nyelven is meg kell jeleníteni a gazdasági reklámok szövegét, jelmondatát a magyar nyelvű sajtótermékekben, műsorokban. 2003-tól az üzletek nevét és a kirakataikban lévő, a vásárlók tájékoztatását szolgáló közlemények szövegét is fel kell tüntetni magyar nyelven. Szintén kötelező lesz magyarul megszövegezni a közterületeken, közlekedési eszközökön elhelyezett közleményeket is. A törvény rendelkezései nem érintik a már meghonosodott idegen nyelvű kifejezéseket. Nem vonatkoznak a kisebbségek által használt nyelven közzétett gazdasági reklámok szövegére, üzletek elnevezésére sem, ha az adott településen kisebbségi önkormányzat működik.

*

A *Jelek mélyvilága (barlangi helynevek)* címmel megjelent a *Magyar Szemiotikai Tanulmányok* 4. kötete **Jakucs László** professzor 75. születésnapjára. A 20. század legeredményesebb magyar barlangkutatója 2001. december 1-jén hunyt el Szegeden. A kötet utánvétellel a következő címen rendelhető meg: DUE, 1576 Bp., Pf. 10.

*

25 éves a *Magyar Rádió Mikrofon- és Nyelvi Bizottsága*. A 2001. december 3-i ünnepi megemlékezésen előadást tartott **Kiss Kálmán**, **Deme László**, **Sumonyi Papp Zoltán** és **Varsányi Anikó**. Az előadók a bizottságok múltjára, feladataira, a közrádiózásért tett szolgálataira emlékeztek.

*

A Nagyváradon 2001 áprilisában létrehozott szervezet, a Magyar Szakírók Szövetsége december 19-én az Akadémián tartotta első vezetőségi ülését. A szövetség tiszteletbeli elnöke **Fábián Pál**, elnöke **Ritoók Zsigmond** lett.

*

A *Magyar Nyelvtudományi Társaság* 2001. december 19-én tartotta évi közgyűlését. A közgyűlés résztvevői nagy szeretettel köszöntötték az ülésen a társaság elnökét, **Benkő Loránd** akadémiust, aki épp ezen a napon töltötte be 80. életévét. A jeles tudóst **Kiss Jenő** és **Szathmári István** professzor, valamint **Glatz Ferenc**, az Akadémia elnöke köszöntötte.

B. G. és G. L.

TISZTÁN A VALÓT

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11		
			SZ	T				S				
12					13					14		
15				16		17			18			19
20					21			22				23
24			25				26				27	
28		29		30		31			32	33		
34			35					36	37			M
38			39						40			41
N		42				43		44			45	
46	47					48	49				50	
51				52	53				54		55	56
57			58					59				60
NY		61				62				D		
	63					64			65		66	
67					E					A		

VÍZSZINTES: 1. Örkeny István gondolatának kezdete. 10. Sporting. 12. ... az ördög a feleségét; András Ferenc filmszatírája. 13. Megvalósítható (ötlet). 15. Becézett Ilona. 17. Európa-bajnokság, rövid. 18. Csendesen szemerkél az eső. 20. Buszról támogat. 22. Piacon értékesít. 23. A lantán vegyjele. 24. Talmi, hamis. 25. Szíria autójele. 26. Autóval lehang. 27. Hím ló; csődör. 28. Renault 9 ...; korábbi autómódell. 30. A Körhinta című film rendezője (Zoltán). 32. Finom nedű. 34. Gyümölcsöt tisztító. 36. Afrikai ország, Niamey a fővárosa. 38. Pitetöltelék! 39. Román gyártmányú terepjáró gépkocsi. 40. Kórustagok ajkáról zeng. 41. Mértékegységrendszer. 42. Ügyetlen borotválkozó használja! 44. Például a kedves emlékü Öveges József. 46. Veterán lengyel labdarúgó (Kazimierz). 48. Alácsüng. 50. Becézett Erika. 51. Ellenőr, rövid. 52. 16. századi skót költő (Reginald). 54. Kihalt őriásmadár. 56. Római 4-es. 57. Fél pont! 58. A bicepsz is ez. 59. Volt válogatott francia labdarúgó (Eric). 62. A lítium vegyjele. 63. Mozdony, tréfás szóval. 66. Szintén négybetűs ország fővárosa! 67. Barnásvörös.

FÜGGŐLEGES: 1. A gondolat harmadik, befejező része. 2. Kerti dísznövényt a hideg évszakban zárt helyen tart. 3. ... Murdoch; angol író, lélektani regények szerzője. 4. Terméketlen az ilyen talaj. 5. Allé szélei! 6. Lét. 7. ... Tevje; Tóbiás, a tejesember! 8. Asztal közepe! 9. Fatuskót feszítő. 10. Az összeadás szava. 11. Forgács, hulladék, tájszóval. 14. Lábápoló-szer-márka. 16. Örkeny gondolatának második része. 19. Száraz vidék Észak-Ausztráliában, híres a vadvédelmi területe. 21. Ilyen emlék az agyagtáblák szövege is. 22. ... Pelin; bolgár író. 26. Az erbium vegyjele. 27. Jókai ...; a Fekete gyémántok írója. 29. Síkság szélei! 31. A végén eldobó! 33. Csordultig töltött. 35. Frankfurt am ...; német város a Majna partján. 37. Nyelvjárás, tájnyelv. 41. Paramaribo a fővárosa. 42. Cseh író (Josef Kajetán). 43. Nehézfém. 44. Fonal végei! 45. Kicsinyítő képző. 47. Téltre befőző. 49. Steven Spielberg űrmanója. 53. Sir ... Doyle; a Sherlock Holmes-történetek írója. 55. Irodalmi hetilapunk volt (ma már csak korallzátóny!!!). 58. Olasz, vatikáni és svéd autók jelzése. 59. Pék süti. 60. Hajdan, latin szóval (OLIM). 61. Egykori tömegmértékegység. 62. ... Taylor; USA-beli színművész. 64. Térség centruma! 65. Rangjelző előtag.

Schmidt János

Az ókori görögök mozija

Nemcsak a történelem-, hanem a magyarórákon is gyakran tapasztalható, hogy sok diák nehezen tájékozódik az időben. Egy érettségi dolgozatban olvastam, hogy Arany János az ötvenes években a személyi kultusz miatt volt szomorú. Dózsa Györgyöt újra és újra *villamosságokba* ültetik a tanulók. Sok esetben nem annyira a tudatlanság, mint a felületesség vezet kortévesztő, anakronisztikus szóhasználatához.

„Az ókori görögök mozija az Akropolisz lejtőjén épült.”

„Kreonnak a mű végén még az *élettársa* is meghalt.”

„Mózes kivezette *zsoldosait* Egyiptomból.”

„Janus Pannonius Váradról *Budapestre* utazott.”

„Rákóczi Rodostóba ment *nyugdíjba*.”

„Ha a kurucok nem bujdosnak el idejében, összefogdosták őket a *csendőrök*.”

„Goethe a Faustot nem szánta *megfilmesítésre*.”

„Csokonai gyalog indult a Dunántúlra, mert nem volt pénze *vonatra*.”

„A költő azt írja, hogy akinek kondás a *tanárja*, maga is az lesz.”

„Az *ósközösségben* az embereknek nemcsak rozskenyérháj jutott *karácsonyra*.”

„Petőfiből apja *húsipari szakmunkást* akart nevelni.”

„Arany a Toldival megnyerte a Kisfaludy Társaság *főnyereményét*.”

„Arany János *másodállásban* gazdálkodott is.”

„Arany többnyire gyalog járt, csak néha szállt fel egy *buszra*.”

„Tímár Mihály *ingázik* felesége és Noémi között.”

„Szafrán Péter megfenyegeti Berend Ivánt: baj lesz, ha őt az *italboltból* látja kijönni.”

„A Bondaváry-kastély kísértetei a kriptában a birtok *férfi-munkaerőivel* hancúroztak.”

„Madách a *szakközépiskola* után jogot tanult.”

„Pongrácz különnc volt, még Estella női *szolgáltatásaira* sem tartott igényt.”

S. Varjú Anna

Elfogták a terroristavezér Vak Sejk fiát Afganisztánban

Már az Al-Kaida hét vezérét ölték meg

Uzsonom-Muzsika - Az afganisztáni tálibellenes szövetség elfogta az eddigi talán legérték-

Ritkán látni olyan kifecamodott szórendű címet, mint amilyen a Blikk tavaly november 30-i számában jelent meg. A maga nemében ez is *merénylet* - a magyar szórend ellen! Javítsuk hát ki, kétféleképpen is: *Már hét vezérét ölték meg az Al-Kaidának - Az Al-Kaidának már hét vezérét ölték meg.* De miért nem maguk a szerkesztők hajtották végre ezt a javítást, még mielőtt a hibás szórendű cím nyomdafestéket látott volna? (K. G.)

Frottír törölközők

fehér, türkiz, sárga

- 30 x 50 cm 149,-
- 50 x 100 cm 479,-
- 70 x 140 cm 899,-

Nos: *frottír + törölköző = frottírtörölköző.* A többi rendben! (B. G.)

Fakívágásdöntés nélkül

Gallyazást szállítással
vidéken is
VÁLLALOK.

A döntés nélküli fakívágás bizonyára jó módszer; semmi okunk kételkedni ebben. Az azonban, hogy a vállalkozó hosszú *i*-vel írta/íratta a *fakívágás* szót, és azzal egybe a *döntés*-t, helyesírási szempontból mindenképpen rossz döntés volt! (Beküldte Gyenes Viktor, a Baár-Madas Református Gimnázium tanulója.)

MÁV Rt. Nyugdíj Igazgatóság

Budapest, Pf. [redacted]
Telefon: (06-1) [redacted]
Üzemi: 35 [redacted]

Iktatószám: [redacted]/2001

GYÓR
ÁRKOS KERT 26 UCCA 0.
9030

ÉRTESÍTÉS

A nyugdíjbiztosítási nyilvántartásba vett 2000. évi adatokról

szerkesztő. Amikor véget ért a program a számítógép tanulása szerint 4 223 182 forintnyi felajánlás érkezett, ezt négy intézménynek gyűjtötték a szervezők.

Mindkét idézet a Halasi Tükör című lap egy-egy cikkéből való. A példák tanúsága, azaz 'tanúbizonyosága' szerint a lapnál nincs mindenki tisztában azazal, hogy a tanúság, amelyre az idézett részekben szükség lett volna, nem azonos a tanulág-gal. Jó volna, ha ez utóbbit, ahelyett, hogy nyakra-főre használják, inkább levonnák a maguk számára az érintettek! (Beküldte Krivosija Zoltán, a kiskunhalasi II. Rákóczi Ferenc Szakközépiskola anyanyelvi szakkörének tagja.)

sok. A csoport rendelkezésére álló bizonylatok tanulása szerint V [redacted] M [redacted] befizette a pénzt, viszont a kecskemétiiek nem tudták felmutatni azt az igazolást, amely tanúsítaná, hogy ezt az összeget elküldték Szlovákiába. Ezt viszont a hatóság nem tudta bizonyítani.

Az ún. iskolai és a nyomdai helyesírás a 20. század első évtizedeiben még megengedte a kiejtés szerinti *ucca* írásmódot. De már legalább két nemzedéknyi idő telt el azóta, hogy csak az *utca* forma számít szabályosnak. Épp most, a 21. században lépdeljünk vissza a múltba? (Beküldte Prohászka Lilla győri olvasónk.)

GYÓGYSZERÉSZTÖRTÉNETI

DIARIUM

HISTORIAE ARTIS PHARMACIAE

„DOLGOZNI CSAK PONTOSAN CSAK SZÉPEN,
AHOGY A CSILLAG MEGY AZ EGEN,
ÚGY ÉRDEMES!”

„Idézni is csak úgy!” – írja levelében Láng Miklós, a példa beküldője. Mivel sokan idézik ezt a részletet, nemegyszer hibásan, bemutatjuk most a teljes verset is, amelyet nem könnyű megtalálni, mert a régebbi József Attila-kötetektől hiányzik. A címe: *Ne légy szeles...* Maga a vers pedig mindössze ennyi: „Ne légy szeles. / Bár munkádon más keres - / dolgozni csak pontosan, szépen, / ahogy a csillag megy az égen, / úgy érdemes.” (G. L.)